

Het mausoleum van de innerlijke vrede

Hugo Pos

bron

Hugo Pos, *Het mausoleum van de innerlijke vrede*. In de Knipscheer, Amsterdam 1989

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pos_002maus01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Wat heeft de dageraad voor zin?
Dat was de vraag, ik gaf college -
'De dageraad,' zei ik, 'beleef je
ook al geloof je er niet in.'

Van achter de spiegel

'Yo que senti el horror de los espejos...'
- Jorge Luis Borges: 'Los Espejos'

Een zekere reserve ten aanzien van nog in leven zijnde personen heeft mij ervan weerhouden bepaalde passages in mijn binnenkort te verschijnen boek *Voor de spiegel* op te nemen. Misschien is het ook wel de schroom die mij bevangt wanneer ik gebeurtenissen moet oprakelen, waarvan, zelfs door een milde dosering van ironie en ongeloof, de pijnlijkheid niet kan worden verzacht.

Een van die losse hoofdstukken - aan de andere ben ik nog niet toegekomen en ik vraag me af of ik het ooit zal kunnen opbrengen om ze aan het papier toe te vertrouwen - betreft mijn verhouding tot Ellen. Wie straks mijn boek mocht lezen, zal zich waarschijnlijk de ogen uitwrijven en sneren dat het woord verhouding wel erg aanmatigend is en een totaal verkeerd beeld oproept. Terecht. Mijn relatie tot Ellen is nooit iets anders geweest dan een hardnekkige poging mijnerzijds tot verstrengeling van twee verschillend gerichte grootheden. Jazeker, er waren raakvlakken genoeg; ware het anders, dan had ik ongetwijfeld als een koppig lastdier gebokt om mij van de hinderlijke vracht te bevrijden.

Ik beklemtoonde zoëven niet zonder reden het woord mijnerzijds. Het geeft aan dat het mij er nooit om te doen was de zaak van twee kanten, de hare en de mijne, te bekijken. Aan mijn incomplete, eenzijdige versie had ik genoeg, ik had geen behoefte aan een, zo het al mogelijk was, objectieve afweging van factoren, alsof het een rechtszaak betrof die in een door beide partijen te respecteren oordeel zou kunnen uitmonden.

Nu mijn boek al bij de drukker ligt, besef ik pas goed dat ik er verkeerd aan heb gedaan om doelbewust bepaalde componenten van de ik-figuur te verdonkeremen, waardoor het accent is verschoven en de stralenkrans van de succesvolle rokkenjager boven mij is komen te warrelen. Vandaar deze

- ik geef het toe - rammelende notitie, die ik later, indien ik de moed daartoe opbreng, nog eens hoop uit te werken, maar die tot dan als een op zichzelf staande beschrijving van een ziektegeschiedenis tegen een occulte achtergrond moet worden beschouwd.

Ik had mijn vriendin Ellen in januari 1940 voor het laatst gezien. Zij, althans haar hart, behoorde toen al aan een ander. Dat ik haar verspeelde, kwijtraakte, terwijl ik haar toch aan mij had willen binden, heeft vele oorzaken. Voor zover die in het vlak van milieu, afkomst, financiën en toekomstverwachtingen lagen, zijn die in *Voor de spiegel* al uitvoerig aan bod gekomen. Ellen heeft zich, spontaan als ze was, aan dat soort imponderabilia nooit veel gelegen laten liggen. Gevraagd naar de oorzaak van de breuk kon ze niet anders bedenken dan dat ik haar belemmerde in haar gewone doen en laten. Voor haar aangeboren, natuurlijke speelsheid was ik met mijn eeuwig gemijmer een sta-in-de-weg.

Het was achteraf gezien pure dwaasheid van me op het waarom aan te dringen. Ik geef het je te doen, zeker als je nog een jong en onervaren meisje bent, om tegenover je minnaar en bedgenoot van morgen met het voorgevoel dat er iets niet klopte aan te komen zetten. Er is een verhaal van een bosneger uit de binnenlanden van Suriname die uit een winkel in Moengo een kostbare aansteker had ontvreemd. Na een paar dagen bracht hij het ding terug en deponeerde het in de handen van de stomverbaasde winkelier. Op diens vraag wat hem hiertoe had bewogen, luidde het antwoord: 'A ben hebi dji mi,' het was te zwaar voor mij, ik kon het niet aan. Het drong te laat tot mij door dat ik, waar het Ellen betrof, veel weg had van deze bosneger.

Zij moet iets daarvan hebben aangevoeld toen ik, niet opge-

wassen tegen de onzekerheid of ik haar zou kunnen behouden, serieus voorstelde om er samen met mij vandoor te gaan naar een afgelegen eiland ergens in de Stille Oceaan. Dat moet voor een meisje uit de grote stad, dat behagen in het leven schepte en dat bovendien erg op haar vader, moeder en een jonger broertje gesteld was, de deur dicht hebben gedaan. Ze liet mij met mijn eiland begaan en stortte zich in de armen van een wiskundestudent, een zekere Jozef, die het minder ver van huis zocht, integendeel geregeld bij haar over de vloer kwam om bijlessen aan haar broertje te geven. Nadat broertje tot overmaat van ramp aan het eind van het schooljaar ook nog was overgegaan, was voor mij alle kans verkeken. Tegen die tijd had de ingehuurde mathematicus een zodanig sterke positie ingenomen, dat ik er niet meer aan te pas kwam. Het betekende het eind van onze verhouding, nog voor het groeistadium goed en wel achter de rug was.

In *Voor de spiegel* zal men in het persoonsregister slechts een enkele maal Ellens naam tegenkomen. Zij komt, om de door mij aangegeven reden, nauwelijks in het boek voor, evenmin als Jozef trouwens. Dientengevolge hoefde ik in het boek niet stil te staan bij het dilemma of ik, toen ik in de zomer van 1942 in een wankel bootje naar Engeland ging oversteken, afscheid van haar moest nemen of niet. Dat ik het niet heb gedaan, spruit voort uit het feit dat ik meer tegen de confrontatie met een aan Jozef klittende Ellen opzag dan met de golven van een indifferente zee.

Toen de oorlog al een jaar of drie voorbij was ontmoetten we elkaar op een middag voor de etalage van een gerenommeerde comestibleszaak aan het Noordeinde.

‘Ellen...’

‘Louis...’

Zij was gelukkig getrouwd (tussen neus en lippen door vertelde ze me dat Jozef in het verzet was omgekomen), ik ook. Twee kinderen elk, we gingen mooi gelijk op. Dit was zo'n beetje de korte samenvatting van onze eerste ontmoeting die met een weinig voor de toekomst belovende zoen op mijn wang werd besloten. We woonden in dezelfde stad, dat we elkaar niet eerder waren tegengekomen was een speling van het lot, dat we niet eerder naar elkaar hadden geïnformeerd, verried het roesten van onze gevoelens. 'Ellen,' verzekerde ik haar, 'we houden contact.' De ontmoeting, de eerste na zoveel jaar, had geen hartkloppingen, geen opgejaagde gevoelens van onrust en spanning bij mij veroorzaakt, veeleer een voldaan gevoel dat niet Jozef met haar was gaan strijken, maar een geslaagde, hardwerkende zakenman, Paul.

Er verliepen een paar weken zonder dat ik iets van me liet horen. Tot mijn vrede op aarde-stemming was overgewaaid en er weer plaats vrij kwam voor meer bij mijn aard passende prikkels en initiatieven.

'Hallo, met Louis.'

'Ja, ik kan wel. Paul is naar Panama voor een zakenreis. Hij blijft nog een week weg. Waar ontmoeten we elkaar?'

We spraken af in de hal van de Schouwburg. Die avond was er een ballet van Roland Petit met Zizi Jeanmaire die Carmen danste. De opwinding sloeg op ons over. Onze lange wachttijd kreeg van ons beiden een voor de hand liggende, aan een film ontleende naam: *Unfinished Business*.

Toen Ellen - we waren naar haar mooie huis in Marlot gegaan - alles op haar slijpe na had uitgedaan, aarzelde ze even. Ze liet het naar beneden stropen van dit doorslaggevende kledingstuk aan mij over. Het was voor de eerste keer dat ik haar naakt zag. De opwinding gepaard aan diepe ontroering die daarop had moeten volgen, bleef uit. Er haperde iets, er

ontbrak iets, aan het landschap dat zich onder mijn handen ontvouwde, was geknoeid. Daar waar ik haar verwachtte, vertoonde zich een prikkelig, roestkleurig stoppelveld. Mijn hand die wou aanbidden, strelen, zich verliezen, trok zich geschrokken terug.

‘Ellen...?’

‘Paul heeft ze uit Montevideo meegebracht.’

Paul heeft met de uit Uruguay meegebrachte platjes de eerbaarheid van zijn vrouw gered. Ellen kleepte zich weer aan. Boos was ze niet. (Wat ik hier zo sober mogelijk heb trachten te beschrijven speelde zich af in de tijd dat dit ongedierte werd bestreden door het afscheren van het schaamhaar en het bestrijken van de huid met een dikke, kleverige, moeilijk weg te wissen rode zalf.)

‘Ik heb altijd aangevoeld dat het tussen ons nooit iets zou worden,’ zei ze toen ze me uitliet. Luchthartige Ellen. Mij het verwijt van impotentie in de schoenen schuiven en net doen alsof zij en haar Paul vrijuit gingen. En op de koop toe op een slinkse manier Jozef erbij betrekken. ‘Altijd aangevoeld.’ Zeker om me duidelijk te maken waar de schuld lag: bij mij, bij niemand anders; ik was overgevoelig, overprikkelde, niet bestand tegen kleine ups en downs, abnormaal, ziekelijk. Het was een schrale troost daar tegenover te stellen dat mijn falen - daar kwam het immers op neer - uitermate selectief was en zich alleen maar voordeed bij haar, de enige persoon godbetert die ik van het tegendeel wilde overtuigen.

In de staat waarin ik verkeerde begon ik Paul, die ik evenals Jozef alleen van foto's kende, de meest smerige verwijten naar het hoofd te slingeren. Ik zag die geile hoerenloper voor me, schuifelend langs de achterstraatjes van Montevideo en in de beruchte Italiaanse wijk bij een ‘casa di donne’ aankloppend. Daar trekt meneer dan van bil, de platjes kun je met het blote

oog van her naar der zien rondspringen. Alsof dat niet genoeg was zag ik in een goudviskom gonorroe- en syfilisbacillen rondzwemmen. Hij wast zich af - o, liederlijke aanblik - met het water uit die kom; ik kreeg het idee dat ik aan een groot onheil was ontsnapt. De man was een gevaar voor zijn vrouw, voor zijn omgeving, voor mij!

's Nachts droomde ik dat Paul met niets dan zaken aan zijn hoofd wekenlang in vreemde hoofdsteden verblijft en dat mevrouw, ontheven van echtelijke plichten, danig aan de zwier gaat. In de bar van Hotel Centraal ontmoet ze een jonge, knappe wiskundestudent. Hij is niet dood, hij heeft al die tijd op haar gewacht. Ze neemt hem mee naar haar huis en daar beleven ze een volmaakte eenwording. Een golf van jaloezie welt in me op, ik wil de student wurgen. 'Jij, jij!'

Mijn vrouw schudde me wakker. 'Stil maar baasje, je hebt weer een van je nare dromen.'

Jaren later lees ik in de NRC dat Paul is gestorven. Uit de bewoordingen van de advertentie maak ik op dat het een kortstondig ziekbed is geweest. Achtenveertig jaar, even oud als ik. Ik heb Ellen, het spreekt haast vanzelf, onmiddellijk geschreven, dat wil zeggen ik heb het wel gedaan, maar de brief niet verzonden. Bij het overlezen merkte ik dat er een kwalijke boontje-komt-om-zijn-loontje toon in geslopen was, alsof het hier een definitieve afrekening met Paul betrof. Ook een tweede versie kon mijn goedkeuring niet wegdragen. Het onpersoonlijke, clichématige rouwbeklag dat daarin tot uitdrukking kwam, beviel me niet. Het resultaat van al dit gewirwar was dat er geen brief uitging.

Ellen heeft zich blijkbaar niet het hoofd gebroken over mijn van weinig medeleven getuigende houding. Dat maak ik tenminste op uit haar ongedwongen benadering, twee maanden

na de dood van Paul. Ze was aan het opruimen, vertelde ze me aan de telefoon, en ze vond het zonde om Pauls pakken zomaar weg te doen. Er was er een bij dat hij nauwelijks had gedragen, een lichtblauw-gestreept tropenkostuum met grijze revers, erg chic. Of ik het niet wilde hebben. Ze wist dat ik elk jaar naar Suriname ging om mijn moeder op te zoeken.

Even oud, hetzelfde postuur en straks nog hetzelfde pak. Ellen was bezig een soort dubbelganger van me te maken, een stand-in zoals ze dat in de filmwereld noemen. Toen ik de telefoon had opgehangen, wist ik niet eens meer of ik op het aanbod was ingegaan of niet. Ik dacht van wel.

‘De kleren liggen boven in de slaapkamer,’ zei Ellen, ‘ik heb ze netjes voor je ingepakt.’

In de slaapkamer. Moest dat nou, had ze misschien Pauls pyjama's er ook nog bij gedaan? Poeslief vertelde ik haar de volgende dag dat ik voorlopig niet meer naar Suriname ging. Het leverde voor haar geen enkele moeilijkheid op. ‘Ik dacht dat ik je er een plezier mee deed. Het geeft niets hoor, ik vind wel iemand anders.’

Het bewuste pak was een maatkostuum van een stof die Palm Beach wordt genoemd. Ik heb geen idee via welke omwegen het tenslotte in de garderobe van de voordrachtskunstenaar Rients van Hulten is terechtgekomen, die een tournee naar de West aan het voorbereiden was. Rients bevond zich al in Suriname, toen ik daar aankwam. De toestand van mijn moeder was plotseling verergerd en na de ontvangst van een alarmerend telegram, was ik er halsoverkop naar toe gevlogen. Mijn moeder herkende me niet meer. Ze had al afscheid van het leven genomen, maar de dood liet op zich wachten. Ik bracht grote delen van de dag in de ziekenkamer door, zo nu en dan een

paar woorden wisselend met juffrouw Lotje, de zuster van het Groene Kruis die haar verzorgde. Om er even uit te zijn besloot ik naar het optreden van Rients te gaan luisteren. 'Dat zal u goed doen,' zei juffrouw Lotje, die mij nog van vroeger kende.

De zaal waar Rients die avond optrad was maar half vol. Ik vond een plaats op de zesde rij, tussen een ingetogen pater en een nogal spraakzame dame. Een half uur over tijd kwam Rients het toneel op. De compositie was als gebruikelijk, een donker achterdoek, een houten lessenaar met een lampje dat het niet deed, een stoel en twee potten met armetierige palmen. Er is op dit gebied niets veranderd, dacht ik, over tweehonderd jaar zal het ook nog zo zijn. Mij overgevend aan deze tot aanvaarding en berusting nopende overpeinzing liet ik de verzen van Vondel en Bredero, gedragene en guitige, gelaten over mij komen. Ik keek naar Rients en ik zag hem zitten, staan, heen en weer lopen, een glas water drinken, zijn rechterhand naar zijn achterhoofd brengen, olijke gezichten trekken. Hij was zeker al veertig minuten in de weer toen ik het ineens zag: hij had het pak aan van Paul, het lichtblauwe, fijngestreepte met de grijze revers. Het kon niet missen. 'Paul, afschuwelijke kerel, waarom laat je mij niet met rust, ik ben hier om afscheid van mijn moeder te nemen, haar hand vast te houden, te luisteren naar haar ademhaling. Paul.'

De slecht geventileerde zaal was niet aandachtig, neuzen werden gesnoten, er werd met de voeten geschuifeld, de dame naast me gebruikte haar programma als waaier. Het was al bijna pauze toen Rients de klacht van een anonieme middeleeuwer aanhief.

Ghequetst ben ic van binnen,
Doorwont mijn hert so seer

Ik ving die woorden op, slaakte een diepe zucht, zo diep

dat de dame naast me mij koelte begon toe te wuiven en mij fluisterend vroeg: 'Voelt u zich niet goed?' Het een en ander ging niet ongemerkt, personen van de rij voor ons keerden zich om om te zien wat er aan de hand was. Terwijl Rients de klacht van de middeleeuwer over ons bleef uitstorten, probeerde ik deze ongewenste vorm van belangstelling met mijn hand af te weren. De pauze kwam als een bevrijding, ik glipte naar buiten het hek uit en wandelde onder een heldere sterrenhemel naar mijn hotel. Mijn weg voerde langs de Waterkant. Daar werd ik door een hoertje aangesproken. Of ik met haar mee ging.

'Hoe heet je,' vroeg ik.

'Ellen.'

'Dat is de naam van mijn verloofde,' loog ik, nog helemaal vervuld van wat er zojuist op mij was afgekomen.

'Woont die Ellen in Suriname?'

'Nee, in Holland.'

'Daar wil ik ook naar toe.'

'Om wat te doen?'

'Om te werken. Hier verdien je niets.'

'Het is koud in Holland. Van buiten en van binnen.'

'Bij mij word je heet.'

'Ik geloof je best. Iedereen?'

'Soms is er een die niet kan.'

'Wat doe je dan?'

'Ik praat met hem.'

'Helpt dat?'

Ze haalde haar schouders op. Ik haalde uit mijn portemonnaie een bankje van honderd te voorschijn.

'Wat moet ik daarvoor doen?'

'Een kunstje.'

'Ik doe geen vieze dingen. Wat voor kunstje?'

‘Van achter naar voren. Je naam bedoel ik.’

In het hotel schreef ik Ellen een briesende brief over het optreden van Rients. Mijn ontmoeting met haar tot Nelle getransformeerde naamgenote liet ik wijselijk weg. De volgende ochtend was ik in dubio of ik de brief zou versturen of niet. Het scenario was als vanouds: de brief ging niet uit.

Twee weken later zat ik in een KLM-vliegtuig richting Amsterdam. Mijn moeder leefde nog, ik heb afscheid van haar genomen, zij niet van mij. De stewardess legde met het zwemvest in de hand de passagiers de handgrepen uit die ze moesten verrichten om het ding om te doen. Ik schonk er geen aandacht aan, ze hebben het mij al zo vaak voorgedaan. Toen ik opkeek, had het meisje het zwemvest om. ‘Niet op het rubber slangetje blazen voor u het toestel verlaten hebt,’ hoorde ik haar zeggen. Haar stem kwam me bekend voor. Het was Ellens meisjesstem uit de tijd dat de wiskundestudent nog niet zijn entree had gemaakt. Het meisje leek in geen enkel ander opzicht op de Ellen van vroeger. Ellen was een brunette en aan de slanke kant, de stewardess was blond en mij net iets te mollig. Om er zeker van te zijn dat mijn verbeelding niet met mij op de loop was gegaan, drukte ik, toen het gedoe met het zwemvest voorbij was, op de bel bij de leuning van mijn stoel. De stewardess kwam via het gangpad aanlopen, boog zich naar me toe - ik zat aan het raam, ze moest langs twee passagiers heen kijken - en vroeg me of ik had gebeld.

‘Ja,’ zei ik, ‘ik wil graag weten hoe u heet.’

De stewardess wees naar het naamplaatje op haar tenue. Ellen, stond daar te lezen.

‘Heet de captain soms Paul,’ was mijn volgende vraag.

‘U bent een grappenmaker. Zo heeft hij zich toch door de intercom voorgesteld.’

‘Heet de steward soms Jozef,’ drong ik aan.

Nog voor ze kon antwoorden, zei de passagier naast me: ‘Mag ik me even aan u voorstellen, Jozef Gimbrère.’

Ik voorvoelde ineens dat er met Ellen iets verschrikkelijks moest zijn gebeurd. Ellen had zich van de ene dag op de andere bij de schimmen van Paul en Jozef gevoegd. Ze bestookten me nu met z'n drieën. Er is geen noodrem in een vliegtuig. Ik zou moeten wachten tot Amsterdam.

In Amsterdam werd ik in de hal van de luchthaven door mijn vrouw opgewacht. Alles wel. Robberts amandelen waren geknipt.

‘Hoe is het met je moeder?’

Zonder mijn antwoord af te wachten vertelde ze me in één ruk door dat Ellen gisteren op Westerveld was gecremeerd. Een frontale botsing. Ze was op slag dood.

‘Ik heb je niet gebeld, je had al genoeg aan je hoofd.’

Ik schreef de KLM een brief en vroeg mij de naam en het adres van de stewardess op vluchtnummer zoveel te willen geven, van wie ik enkel de voornaam, Ellen, wist. Om over mijn bedoelingen geen misverstand te doen ontstaan, voegde ik eraan toe dat ik haar mijn erkentelijkheid wilde betuigen voor de diensten, die ze me tijdens de vlucht had bewezen.

De KLM schreef mij terug dat als regel geen namen en adressen van haar personeel aan derden worden doorgegeven, maar dat zij, om mij ter wille te zijn, de crewlist was nagegaan en mij kon verzekeren dat op de door mij bedoelde vlucht geen stewardess met de voornaam Ellen dienst deed.

De Chinezen geloven dat niet alleen de mensen, maar ook de geesten, de demonen die ons kwellen, op hun beurt sterven.

Ik vind dat een geruststellende gedachte. Om ongestoord te kunnen leven moeten die eerst onschadelijk worden gemaakt. Zij zijn de ware veroorzakers van impotentie, dementie, epilepsie, anorexia nervosa, schizofrenie en al dat soort plagen. Ik heb, wie weet, nog een lang leven voor de boeg. Misschien dat ik het nog meemaak. Dat zal me een feest zijn.

Albina la Coquette

Na de moord op een Chinese winkelier door een uit het bagno ontvluchte gevangene, besloot de gouverneur het verblijf van de Franse deporté's in Suriname niet langer oogluikend toe te laten. Een geheim schrijven ging uit naar alle districtscommissarissen om deze order onverwijld en met de nodige gestrengheid uit te voeren. De onverwachte maatregel kwam bij de kleine groep, niet meer dan een man of twintig, hard aan. De meesten van hen verdienden in de stad als kleine ambachtslieden een eerlijke boterham. Ze muntten uit in het vervaardigen van nogal kinderlijk aandoende korjalen en kokosbomen van balata - een wilde rubbersoort - en zweepen met de kop van een slang als handgreep, die door de sporadische toeristen grif werden gekocht. De ernst van het misdrijf, op grond waarvan ze naar de bagno waren verbannen, raakte door hun nijver en oppassend bestaan uitgewist. Ze maakten een te verwaarlozen franje uit in de aan kleuren toch al zo rijke gemeenschap.

Voor oom Joost, de districtscommissaris van het district Marowijne, dat gescheiden door de Marowijne-rivier aan Frans Guiana grenst, lagen de zaken iets anders. Het was hem ambtshalve bekend dat Marcel, zijn tuinman, wegens valsemunterij was veroordeeld. Hij moet een vervalser van dollarbiljetten zijn geweest, wiens vakbekwaamheid zelfs geroutineerde opsporingsambtenaren respect had afgedwongen. Het behoorde dan ook tot het repertoire van oom Joosts vaste kwinkslagen dat hij zijn oude dag met vertrouwen tegemoet kon zien, omdat hij, als de nood aan de man kwam, zich op Marcel kon verlaten. Maar dat daargelaten, Marcel had zich ontpopt als een gewetensvolle tuinman die het voor elkaar had gekregen om op de schrale grond van Albina, waar de ambtswoning van de DC stond, een bloementuin te scheppen die een lust voor het oog was. Andermans schriële dahlia's en senia's staken treurig

af tegen de zijne, hun bleke hortensia's konden aan de zijne niet tippen, zijn zonnebloemen waren de enige, die de glorie van hun naam werkelijk uitdroegen. Nee, oom Joost was niet in zijn nopjes met de order, die hij overigens, hoe kon het ook anders, plichtsgetrouw uitvoerde.

Het was aanvankelijk niet geheel duidelijk waarom hij, na het vertrek van Marcel, geen nieuwe tuinman heeft genomen. De tuin, die een paar maanden geleden nog zijn trots was, verschrompelde al gauw tot een onherkenbare, door onkruid overwoekerde wildernis. Laissez faire, laissez passer, een principe, dat hij voordien nooit had gehuldigd, scheen zijn lijfspreuk te zijn geworden. Zijn spreekuur werd van week tot week verschoven, op vergaderingen waar hij anders altijd acte de présence gaf, verscheen hij niet meer, zelfs zijn vaste middagwandeling na het bad had hij gestaakt. Alleen 's avonds kon men hem, stok in de hand en gewapend met een zaklantaarn, het smalle onverlichte pad langs de rivier zien inslaan in de richting van de Anjoemarra-kreek. Het was niet de normale wandelroute van de DC. Toegegeven, de buitengewoon agent Driesie woonde daar ergens, maar dat het niet om politionele zaken ging was evident. De DC liep, na het huis van Driesie gepasseerd te hebben, nog een eindje door tot hij bij een bamboebosje kwam. Achter het bosje, enigszins verscholen, stond een klein, ongeverfd houten huisje. Het was het huis van Marcel en diens vrouw.

Het huis was spaarzaam gemeubileerd. Bed en stoelen ontbraken. Aan weerszijden van de tafel waren twee hangmatten gespannen. Een olielantaarn hing van het plafond, een Indiaanse kruik hield het drinkwater koel. De DC bracht voor de vrouw van zijn tuinman een paar flessen limonade - de roodkleurige, zoetsmakende sherry bouquet - en twee pakjes siga-

retten mee. Omdat er geen stoel was om op te gaan zitten en de vrouw in een van de hangmatten bleef liggen, nam hij plaats in de andere. Zo was het de eerste keer toegegaan toen hij, omdat hij het gevoel had iets goed te moeten maken, bij het huisje had aangeklopt. Hij had de vrouw al vaker gezien, een Indiaanse uit Langamankondre met een voor een Indiaanse nogal donkere huid en duidelijk negroïde trekken. De vader kan een van de goudzoekers uit de Westindische eilanden zijn geweest, die eertijds aan de bovenloop van de Marowijne hun geluk hadden beproefd. Aan haar doffe, starende blik en haar kortaffe, staccato manier van praten was te merken dat ze achterlijk was. Ze had een gewone, slechtzittende katoenen jurk aan. Drie of vier kralenkettingen om haar hals duiden op de van Indiaanse vrouwen bekende voorkeur voor dit soort opsmuk. Ze vroeg hem wat hij wilde drinken. Toen hij stroop zei stond ze op en maakte een glas met stroop voor hem klaar. Hij dronk er wat van - het was hem te zoet - en wilde vanuit de hangmat het glas weer op tafel zetten. Er ging iets mis, de hangmat maakte een achterwaartse schommelende beweging en tot zijn ergernis morste hij stroop op zijn broek. De vrouw proestte het uit van het lachen, pakte een doek en veegde de plens van zijn broek. Daarna ging ze naast hem in de hangmat zitten en begon hem te strelen.

Oom Joost was vrijgezel. Zijn omgang met vrouwen was altijd sporadisch geweest, het aantal vreugdevolle nachten was, voorzover hij zich die nog voor de geest kon halen, op de vingers van één hand te tellen. Soms kon hij zich erover verbazen dat het voortbestaan van de wereld op het yin-yang principe berustte, maar hij was verstandig genoeg om die de schepper tegen de haren strijkende gedachte voor zich te houden. Het uit de weg gaan van lijfelijk contact met vrouwen - homoseksuele

contacten waren hem eveneens vreemd - bracht hij terug tot een vorm van gemakzucht. Voor het zich veilig weten binnen een door hem zelf aangebrachte omrastering nam hij een zekere mate van eenzaamheid op de koop toe. De behoefte aan nietszeggende kout, waarmee oudere echtparen de tijd doden, kende hij niet. Wonder boven wonder verwierf hij, in dit aan bijnamen zo vruchtbare land, niet eens het epitheton van uitzonderlijkheid. Wie hem aan de groeve van een overledene hoorde spreken, kon van enige kilte in zijn hart, zo die er al was, niets merken. Omgang met Franse notabelen van de overkant en met vertegenwoordigers van de Amerikaanse bauxietmaatschappij gingen hem niet slecht af, hij kon in hun gezelschap ongedwongen meelachen om een goed gebrachte schuine mop. Indien het, zoals op koninginnedag, nodig was om te recipiëren, verzocht hij de vrouw van de districtssecretaris om hem bij te staan en ervoor te zorgen dat consumptie en bediening tot in de puntjes waren geregeld. Toen prinses Irene in gezelschap van een al wat oudere freule zijn district had bezocht was alles zo piekfijn verlopen, dat hij een warm compliment uit Den Haag mocht ontvangen. Overplaatsing naar een ander, veelomvattender district, wat als de afsluiting van een eervolle carrière kon worden beschouwd, had hij van de hand gewezen. Hij voelde zich goed op zijn plaats in dit kleine, slaperige woonoord Albina, dat zo helemaal paste bij zijn sluimerend temperament, en hij was erop uit dat de naam 'Albina la Coquette', die de Franse overburen (vanwege de verzorgde aanblik van haar witgeschilderde huizen, haar aandoenlijke mini-boulevard en haar kraag van witte stranden) aan zijn standplaats hadden gegeven, niet verloren ging.

Hoewel hij niet kon bogen op een hogere opleiding was de DC in de academische wereld buiten de landsgrenzen geen onbekende. Hij had zonder uit te munten de Hendrikschool,

een MULO, doorlopen, had de surnumerairscursus gevolgd en was daarna op de gouvernementssecretarie komen te werken. Daar was hij vertrouwd geraakt met allerhande bestuursaangelegenheden. Zijn precisie en stilistische kwaliteiten bij het opmaken van de stukken vielen bij zijn superieuren in de smaak en niemand keek ervan op toen hij, na een opstapje als districtsclerk, tot districtssecretaris werd benoemd. Zijn vrijgezellenstatus, die nooit aanleiding had gegeven tot vervelende geruchten, stond zijn daarop volgende aanstelling tot DC niet in de weg. In de loop der jaren had hij zijn kennis verdiept van de zeden, religie en rechtsopvattingen van de boslandbewoners, Indianen en bosnegers. Deden zich een enkele keer conflicten voor met die van de stad afkerige groepen, twee werelden die elkaar maar moeilijk wisten te vinden, dan was hij de man die met een voor beide partijen bevredigende oplossing voor de dag kwam. Men kon hem hoogstens euvel duiden dat zijn belangstelling voor deze groepen zo ver ging, dat hij ze het liefst in hun natuurlijke staat behouden zag, gevrijwaard tegen de erosie, die de creolisatie, zoals de verwestering in Suriname wordt genoemd, onvermijdelijk met zich meebracht.

Ze noemde hem Kaptin, kapitein, net zoals men in haar dorp de door de overheid aangestelde hoofdman betitelde. 'Kaptin,' herhaalde ze keer op keer, alsof ze zich zijn aanzienlijke, boven haar verheven plaats wilde inprenten, maar toen haar handen over zijn borst gleden en zijn ruige borstharen voelden, sloeg haar nederige, timide houding om en begon ze te stralen van pret.

'Joe gersi kiskissie,' riep ze uit, jij lijkt op een aap. En om te laten zien wat ze daarmee bedoelde, trok ze haar jurk over haar hoofd uit en liet een bovenlijf zien waarop geen haren

te bekennen waren. Nu had ze alleen een lendendoek aan, een smal rood schort, dat haar billen vrij liet.

'Ingi, Ingi,' Indiaan, Indiaan, was het eerste dat hem bij al dat rood inviel.

Haar, Ingi's, handen bleven hem strelen en betasten, hij had het gevoel dat de handen, ook zonder druk uit te oefenen, hem beletten om uit de hangmat op te staan. Hij voelde hoe haar borsten langs zijn lichaam gleden, er tegenaan deinden; zijn hemd had hij of zij, dat wist hij niet meer, losgeknoopt. Hij wist van o zo lang geleden dat dit maar het voorspel was, hij vreesde dat hij straks zou moeten overgaan - moeten, moeten - tot een daad die hem altijd een zekere weerzin had ingeboezemd en waar hij zich, op een enkele gehaaste keer na, nooit mee had ingelaten. Terwijl hij zich afvroeg hoe het mogelijk was dat dit hem overkwam ging het strelen door, andere delen van zijn lichaam kwamen aan de beurt, het leek wel of zij zich had voorgenomen de hele nacht met haar kiskissie te spelen. Zij had de lendendoek afgedaan en was op hem komen liggen, helemaal op haar gemak, thuis in de hangmat en op haar manier ervoor zorgend, dacht hij, dat hij er niet uit zou vallen.

Tegen drie uur 's nachts keerde de DC naar huis terug. De zaklantaarn, die hij bij zich had gestoken, om niet in het donker op een slang te stappen, verlichtte zijn pad niet. Hij vond het om voor de hand liggende redenen maar beter om geen slapende honden wakker te maken. Maar toen hij dezelfde wandeling zo'n keer of drie had gemaakt, wist heel Albina wat de anders zo eenzelvige DC des avonds uitvoerde. Het nieuwtje maakte de tongen los. Dat hij zich - ten lange leste - een vrouw had aangemeten, vond men de gewoonste zaak van de wereld, en de achting die men hem toedroeg, werd

er zeker niet minder om. Dat Mawiyu Magdalena - zo heette de gekerstende Ingi - tot voor kort de vrouw van zijn gewezen tuinman was geweest, kon niemand wat schelen, maar wél dat zijn keuze op een zwakzinnige was gevallen. Die twee hebben niets om over te praten, luidde het misprijzende oordeel van het schoolhoofd. Hoe kon de goede man weten dat Ingi's bedrijvige handen haar kiskissie meer te vertellen hadden dan welke plichtmatige conversatie met de paters, de leriman, de Alcoa-Amerikanen en de Franse naburen dan ook.

Het duurde niet lang of schromelijk overdreven geruchten drongen tot de stad door. De gouvernementssecretaris ontbood de DC, zogenaamd voor een bespreking over een langslpende erfpachtskwestie. Oom Joost, het ambtelijk apparaat door en door kennende, begreep onmiddellijk welk ultimatum voor hem klaar lag. Zijn besluit was snel genomen. Nog maar twee jaar voor zijn pensioen, zonder vrouw en kinderen, wie kon hem wat maken? Hij schreef een brief aan de gouverneur, waarin hij om gezondheidsredenen zijn ontslag aanbood. Het werd hem op stel en sprong verleend, eervol, dat nog wel. De districtssecretaris, vermoedelijk de man die de stad over zijn escapades had ingelicht, werd met ingang van de dag van zijn aftreden belast met de waarneming van de post. Oom Joost zag zich genoodzaakt de ambtswoning, waar hij vele, naar zijn inschatting gelukkige jaren had doorgebracht, binnen een maand te verlaten.

Een periode van zelfonderzoek brak aan. Hij was opgegroeid in een land waar men de psychiater alleen maar kende om tierende gekken of onhoudbare krankzinnigen te behandelen, niet als een dokter die je op weg kon helpen om inzicht in eigen drijfveren te verwerven. Als Ingi het al die tijd zonder diens hulp en advies had kunnen stellen, hoeveel te meer gold

dat dan niet voor hem. Wat zijn critici voor een man van zijn kaliber als een vorm van verval, ja zelfs van degeneratie beschouwden, beleefde hij als een onverwachte late bloei. Omdat die zo laat in zijn leven was gekomen, sprong hij er behoedzaam mee om. Hij zorgde voor haar als een vader, het huis en het erf rondom het huis werden goed onderhouden - al deden de bloemen het niet zo best - cassave, rijst, groente en vis kwamen op tafel, Ingi's bezit aan kralenhalskettingen was aanmerkelijk toegenomen. Ondanks al deze uiterlijk waarneembare pluspunten wist hij maar al te goed dat hij handig misbruik had gemaakt van Ingi's onvermogen om zich de plotselinge overgang van de ene kaptin - Marcel - naar de andere goed te realiseren. Hij had, dat zag hij wel in, haar van het eerste begin af moeten temmen en als een huisdier behoorlijk africhten. In plaats daarvan had hij bij de eerste de beste gelegenheid toegegeven aan haar speelse buien en had zich, zonder halt te roepen, laten meevoeren op een door hem niet eerder verkend pad. De natuurlijke, haast onschuldige vorm waarin de verleiding zich aandiende suste zijn geweten. Hij was er zo zoetjes aan mee vertrouwd geraakt dat het geweten van een gezagsdrager anders in elkaar zit, andere scharnieren kent dan die van een willekeurige, aan niemand verantwoording verschuldigde ambteloze burger. In die voor hem nieuwe hoedanigheid kon hij zich voorhouden dat het onmenselijk was om Ingi aan haar lot over te laten. De kans dat Marcel ooit nog terug zou keren was minimaal. Misschien - in dat misschien sloop een stille hoop - ging hij wel dood in een van die beruchte cellen waarin de Fransen de weglopers plegen op te sluiten. Waar moest ze in 's hemelsnaam naar toe? Haar moeder was al jaren dood, het dorp waar ze vandaan kwam nam haar niet meer op, ze had niemand.

's Morgens, na het doen van de boodschappen, kon hij op een bank aan de waterkant uren over het wateroppervlak zitten turen. Hij beschouwde deze staat van niet-doen als een soort mediteren, een geestestoestand, waar hij vroeger, toen hij nog met besturen bezig was, zijn schouders voor zou hebben opgehaald. De tegenstrijdigheden in zijn leven van vroeger en nu losten zich op, zijn bestaan was even rimpelloos geworden als de rivier. Maar 's middags, als de wind kwam opzetten, de rivier woelig werd en de golven hoog tegen de overstekende boten opspatten, week deze gemoedsrust en dan leek het hem alsof zijn schijnbaar onbewogen leven door hevige vlagen van onrust werd beroerd. Hij kon, door geen wind en golven overstemd, de stem van de oud-districtscommissaris, die nog altijd gezag had, luid en gebiedend horen: 'Joost, het is niet goed wat je doet, ga naar huis en maak er een eind aan.' Het had geen zin om zijn vingers in zijn oren te stoppen, hij wist wat hem te doen stond en repte zich naar huis. Ingi keek al naar hem uit, waar bleef hij toch? Hij was blij haar te zien, zijn animo om te doen wat hij moest doen verflauwde. Nog voor het avondeten verlangde hij er al naar dat ze zich bij hem in de hangmat zou nestelen, waarna de wereld met God, Satan en alle engelen inclusief voor zijn part zou mogen vergaan. Ingi kon zijn gedachten niet raden. Ze kon, en hij vond dat aandoenlijk, alle lichaamsdelen, tot de meest intieme toe, bij hun naam noemen, op zijn Indiaans, in het Sranan tongo, zelfs in het Frans. Het gaf hem een gevoel van opluchting dat ze, als ze zo'n Frans woord uitsprak, geen verbinding legde tussen het genoemde lichaamsdeel en Marcel. Hij begon zich steeds zekerder van zijn zaak te voelen. Op het woord 'amour' dat hij als steekproef gebruikte - hij nam voetstoots aan dat Marcel, een francoos, haar dat woord meer dan eens in het oor moet hebben gefluisterd - reageerde ze niet. Hij kon daaruit

twee gevolgtrekkingen maken: óf het beeld van Marcel was zodanig in haar herinnering vervaagd dat het haar niet meer beroerde, óf het abstracte begrip liefde was veel te ruim, veel te wijd voor haar tot concrete dingen beperkte vocabulaire.

In de la van de tafel trof oom Joost staaltjes van Marcells tekentalent aan. Schetsen met potlood en krijt van gevangenen uit het bagno in hun gestreepte plunje, van een bosnegerin met een zogend kindje, van een ranke, zeilende piaka op de machtige rivier. Behalve tekeningen waren er twee regels, die Marcel op een stuk karton had gecalligrafeerd.

MIJ SPREEKT DE BOMME EEN TALE.

‘Van mij,’ had Ingi gezegd, ‘van school.’

Hij had de impuls om een kleine correctie aan te brengen weten te bedwingen. ‘Mooi hè, Ingi.’ Maar meer nog dan Guido Gezelle's dichtregel, die hij zich nog van zijn eigen schooltijd herinnerde en die blijkbaar tot Langamankondre was opgerukt, intrigeerde hem die andere regel,

LE SOLEIL EST LE FLAMBEAU DE LA LUNE.

Telkens weer schoof hij de la open, nam het stuk karton in zijn handen en probeerde erachter te komen wat die woorden toch te betekenen hadden. Onzin, besloot hij ten slotte, Marcel is niet goed wijs, de zon, het daglicht is toch heel wat anders, heel wat meer, dan een fakkel van de nacht. Zonder te vatten wat hem zo bezighield en toch aanvoelend dat ze er nauw bij betrokken was, verzon Ingi een spelletje. Ze zei haar dichtregel hortend op en hij op zijn beurt moest dan Marcells flambeau declameren. Tot haar plezier in het spelletje verflauwde en ze weer bij haar kaptin in de hangmat kroop.

Het is vier jaar goed gegaan. De overgang van het oude naar het nieuwe leven was zonder al te grote schokken verlopen.

Hij had niet gebroken, niet afgerekend met het verleden, het stond hem alleen niet langer in de weg.

Hij had het rustgevend gevoel dat hij, ook al zou hij naast Ingi honderd jaar worden, geen verandering in het patroon van zijn leven zou willen aanbrengen. Hij hoefde zich niet meer in te spannen om onopvallend te zijn, hij viel al niet meer op.

Op een middag, terwijl hij zijn dagelijkse dutje deed, stapte Marcel het huis binnen. Toen hij zijn ogen opende lagen Marcel en Ingi samen in de hangmat. Zij boven op hem. Hij sloot gauw zijn ogen, hij wilde niet zien wat hij zojuist had gezien. Hij wachtte vijf, tien minuten, een eeuwigheid misschien. Hij opende zijn ogen, het zonlicht drong door de jaloezieën naar binnen, er was niemand meer in het huis te bekennen. Hij stond op, ging een bad nemen, kleepte zich aan en ging naar de waterkant. Hij is terug, besepte hij, en hij probeerde vanuit dat punt, waaromheen voor hem alles draaide, zijn gedachten te ordenen. De zon ging onder, heel even lag een felrode fakkel brandend op het water, toen werd het avond.

Uren later keerden Marcel en Ingi naar huis terug. De sterke alcoholvlucht die om hen hing, deed hem vermoeden dat ze Marcells terugkomst in het winkeltje annex restaurant van Bonaparte hadden gevierd.

‘U hoeft niet bang te zijn, monsieur le commissaire,’ zei Marcel tegen hem, ‘u hebt comme un bon papa voor mijn vrouw gezorgd.’

Na een paar dagen in het logeergebouw te hebben doorgebracht, waar hij elk contact met de luidruchtige gasten uit Paramaribo meed, betrok hij een net klein huisje aan de Gouverneurstraat. Alleen voor het hoognodige ging hij de straat op. Een enkele maal was hij Marcel tegengekomen en niets

wees erop dat die enige animositeit jegens hem koesterde.

‘Bonjour, monsieur le commissaire.’ Marcel was altijd de eerste die groette.

‘Bonjour Marcel.’

Daar bleef het bij. Beide partijen gingen een verdere communicatie uit de weg.

Hij probeerde zich voor te stellen hoe het bij een ontmoeting met Ingi zou toegaan.

Hij wilde het zo inkleden dat Ingi zou moeten begrijpen dat hij een goede, oude, trouwe vriend gebleven was.

‘Dag Ingi.’

Het spatte eruit toen hij haar op een ochtend onder de overdekte markt tegenkwam.

‘No fassi mi,’ raak me niet aan, had ze geroepen en ze was als een angstig dier achter een stalletje met tomaten en gedroogde vis van een van de marktvrouwen weggekropen.

In een land waar zich geen aardbevingen voordoen, voelde oom Joost het geweld van een aardstok. Alles warrelde voor zijn ogen, hij moest zich aan het stalletje, waarachter Ingi was weggedoken, vastgrijpen om niet te vallen. Staande, zoals een verdachte voor zijn rechter, hoorde hij het vonnis aan dat over hem werd geveld. Beelden van die ene onvergetelijke, niet weg te wissen nacht flitsten door zijn hoofd. Hij zag zich weer met zijn goedkope lokaas, twee pakjes sigaretten en de flessen sherry bouquet, over het onverlichte pad op weg naar het huis van Marcel. Hij klopte aan, hij trad naar binnen, Marcel zat veilig en wel opgeborgen in een gevangenis, Ingi lag argeloos in de hangmat. Zo was het begonnen, er was geen ontkomen aan, het hoefde niet met zoveel woorden te worden uitgesproken, het was een schoolvoorbeeld van voorbedachte rade. Zijn rol van aanrander, profiteur, wellusteling was vast komen te staan, ontdaan van alle schutbladeren, die

hij eromheen had aangebracht. Hij voelde hoe de ogen van de marktvrouwen hem doorpriemden en sloop, zonder iets gekocht te hebben, naar huis terug, scheurde een vel papier uit een bloknoot en schreef daarop met koeien van letters LE SOLEIL EST LE FLAMBEAU DE LA LUNE. Met punaises maakte hij het papier aan de wand tegenover het hoofdeinde van zijn bed vast. Men zegt dat sommige misdadigers een behoefte aan straf hebben. Oom Joost legde zichzelf de straf op. Hij wist dat deze dwaze, onzinnige, hem tergende, raadselachtige regel, eenzaam, losgekoppeld van Ingi's Bomme, tot het eind van zijn dagen in zijn hoofd zou blijven rondtollen. Levenslang.

Mister X

En 't één is niet 't andere, lieveling,
terwijl toch 't andere is 't één.
- Bernardo Ashetu: 'Yanacuna'

Ik heb Bernardo Ashetu niet gekend. Toen ik hoorde dat hij in Den Haag woonde, ziek was en zijn nog veel ziekere vrouw zelf verzorgde, heb ik hem met enige schroom een briefje geschreven met het verzoek of hij een paar gedichten wilde afstaan voor een Suriname-nummer van Tirade dat ik mocht redigeren. Ik kreeg een kaart van hem terug waarop hij mij in een enkele regel mededeelde dat hij te ziek was om daaraan te voldoen.

Yanacuna heet de bundel waarin zijn gedichten zijn opgenomen. De bundel is in feite een dubbelnummer van de Antilliaanse Cahiers, 1962, vijfde jaargang, nummer 2/3, waarin vrijwel al de gedichten zijn bijeengebracht die Ashetu tot dan toe had geschreven. Cola Debrot leidde de bundel in. 'De gedichten zijn voor het grootste gedeelte geschreven uit het klimaat van onzekerheid, die men ook als crises of schemertoestand pleegt te duiden. (...) De titel is ontleend aan de naam van de Indiaanse klasse van horigen, de Yanacuna, die na de vernietiging van de maatschappij van de Inca's door de conquistadores, steeds meer aan eigen land en familieverband werd onttrokken. (...) De titel wordt in symbolische betekenis gebruikt en heeft betrekking op de vervreemding en ontheemding van het steeds meer toenemende aantal displaced persons uit de twintigste eeuw.'

Ik schreef in het bewuste Tirade-nummer (september 1973, jaargang zeventien): 'Voor mij persoonlijk is het verrukkelijke, sensitief registrerende poëzie, psychedelisch zou ik geneigd zijn te zeggen, een zachte bedwelming van kleuren, dampende, brandende, aan de wiskunde verwante bloemen, klanken, veel klanken, *waripa*, *tamassa*, *asamar*, dolken, onschatbare marihuana. Terwijl anderen bewust creëren lijkt het alsof het scheppingsproces bij hem onbewust geschiedt. Dit geeft aan zijn verzen iets onafs, iets van een droom, die bij het ontwaken

al voor een deel vervluchtigd is. Wat overblijft is van een mateloze droefheid.'

Cola Debrot, die er plezier in had om bepaalde feiten met een waas van raadselachtigheid te omhullen, heeft toen ik daarnaar viste, bevestigd noch ontkend dat hij de titel *Yanacuna* zelf heeft bedacht. Van het weinige dat ik omtrent Ashetu ben te weten gekomen is mij bijgebleven dat hij, toen hij nog als marconist voer, zich een Afrikaanse naam had aangemeten. Dat kwam in die dagen onder landgenoten - hij werd in 1929 in Suriname geboren - van zijn standing en origine nauwelijks voor. Hij stamde uit de creoolse, licht gekleurde elite. Zijn vader, de in Suriname alom bekende dokter Van Ommeren, leeft nog; jaren van verwijdering tussen vader en zoon Henk - Bernardo Ashetu is een beslist niet Afrikaans pseudoniem - hebben op het laatst, Henk stierf in 1983, toch tot een verzoening geleid. Volgens dezelfde zegsman die mij dat over de Afrikaanse naam berichtte moet Ashetu, in de dagen dat hij voer, nogal wat furore bij de dames hebben gemaakt. Meer weet ik niet van hem. Omdat Cola Debrot mij, ondanks mijn aandringen, nooit iets echt persoonlijk omtrent hem heeft verteld, veronderstel ik dat de twee elkaar nooit hebben ontmoet. Van een literaire nalatenschap is mij niets bekend, al moet ik hieraan toevoegen dat ik geen enkele speurtocht daarnaar heb ondernomen. We zullen het dus, als er niets meer boven water komt, met het dubbelnummer van de Antilliaanse Cahiers moeten doen.

De bundel *Yanacuna* heeft mij altijd vergezeld. Jaren geleden, toen ik samen met een tweetal vrienden Spaanse les kreeg van de vrouw van een van de vrienden, las ik wel eens een gedicht daaruit voor en dan probeerden we gezamenlijk om dat in het Spaans te vertalen. Maar daar is het bij gebleven. Het begon erop te lijken alsof de gedichten mijn exclusief

bezit waren geworden, niemand sprak of schreef erover, niemand, behalve Rudi Kross, citeerde er ooit een regel uit. Totdat Laurens Vancrevel mij opbelde en zei dat Meulenhoff een bundel surrealistische poëzie in het Nederlands ging uitbrengen waarin ook Ashetu zou worden opgenomen. Of ik wist waar hij te bereiken was. Ik kon hem niet van dienst zijn, Ashetu was toen al een paar jaar dood. Ik heb bij die gelegenheid verzuimd om Vancrevel te vertellen dat ik een van de personages uit Ashetu's gedichten van zeer nabij heb gekend. Het betreft Daan, Daniël Goudzwaard, die als Mister X in het gelijknamige gedicht voorkomt.

Mr. X

Terecht gekomen
de boedel van Mister X,
eindelijk.
Er zaten twee kleine krokodillen
in en een merkwaardige vlees-
etende plant.
Mister X zelf arriveerde precies
op tijd. Afspraak is afspraak,
zei hij, met een nogal sombere
glimlach. Twee weken nu al
logeert hij bij me thuis en ik
ben blij dat er niets meer ont-
breekt. Hij is overigens wel ge-
bruind na z'n tropische reis.
Pas gisteren kwam z'n vrouw. Ik
weet niet waar vandaan. Lief is
ze voor hem. Ze speelt steeds met
haar mooie hand door z'n rode haar.

Hij is wat vermoeid en wat verward, zegt ze. Ik vind dit ook en glimlach beminnelijk.

Daan en ik hebben elkaar in Koepang ontmoet. Dat was eind 1945. Hij was landbouwingenieur, had gevangen gezeten in een kamp op Celebes en was kort na de bevrijding, omdat hij in redelijk goede conditie verkeerde en geen verlangen had geuit om naar Holland gerepatriëerd te worden, op Timor gedetacheerd. Toen ik vanuit Australië via Djakarta, dat we in die tijd hardnekkig Batavia bleven noemen, in het totaal verwoeste Koepang aankwam, kreeg ik een hut toegewezen die ik met Daan moest delen.

Hoe ongelijk waren we. Hij in burger, ik als auditeur-militair in de rang van kapitein, hij met niet veel meer dan twee kakibroeken en dito hemden, ik in het bezit van pyjama's, luchtig ondergoed en als toppunt van luxe twee witte lakens. Het begon al de eerste ochtend. Na me geschoren te hebben wierp ik het gilettesmesje dat ik al minstens drie keer had gebruikt weg in een bak, die als prullenmand dienst deed. Daan haalde het mesje eruit, maakte het zorgvuldig schoon en sprak me vermanend toe: 'Daar zul je nog eens spijt van hebben.'

Het was de eerste botsing tussen een nonchalante wegwerplevenshouding en een bedachtzame, op soberheid en behoud gebaseerde instelling. Ondanks of misschien mede door die botsingen, waardoor ieders persoonlijkheid de ander helder voor ogen kwam te staan, groeide onze vriendschap.

Jaren zijn sindsdien voorbijgegaan. Op ongeregelde tijden kreeg ik nog wel eens een bericht van hem uit India, waar hij zich ergerde aan de white collar-mentaliteit van een ieder die een diploma op zak had, uit Mali, waar ook het een en ander

ontbrak, uit het doodarme, maar hem aansprekende Guinee Bissau. Hoewel hij zijn halve leven in de tropen tussen koelies had doorgebracht kon hij maar niet wennen aan het idee dat zij en niet hij in het zweet huns aanschijns hun brood moesten verdienen. Het beeld dat ik van hem meedroeg was dat van een betrekkelijk korte, stevig gebouwde man met rossig, krullend haar, altijd in shorts en meestal zo hevig zwetend, dat de afdruk van zijn zitvlak op het zeildoek van het veldbed achterbleef. Als ik mijn vrouw een enkele keer over hem vertelde schoot ze telkens in de lach. Dan voelde ik dat ik hem tekort deed, dat ik niet in staat was recht te doen aan de intensiteit van zijn leef- en gedachtenwereld.

Zo stonden de zaken toen ik op een goede dag een telegram van hem uit Lagos ontving met de mededeling dat hij me dan en dan kwam opzoeken. Op de aangegeven dag arriveerde hij ook werkelijk. Bruingebrand door de tropenzon die ook zijn wenkbrauwen danig had verschroeid.

Ik woonde in die dagen in een buitenhuisje in Groet, prettig, plezierig, maar zonder veel comfort. Mijn vrouw was samen met mijn zoon op reis, een trektocht in Nepal rond de Annapurna. De logeerkamer was vrij om mijn gast te ontvangen, al zag ik op tegen de soesa die ik me daarbij op de hals haalde. Ik behoor namelijk tot dat species van het mannelijk geslacht, dat constante zorg en aandacht nodig heeft, wil mijn onmiddellijke omgeving niet in een onoverzichtelijke chaos, of zoals mijn vrouw dat pleegt te noemen in een troep veranderen.

De ochtend van Daans aankomst had ik mijn best gedaan om zo goed mogelijk orde om mij heen te scheppen, de oude kranten had ik in een plastic zak gedaan, het huisvuil in een vuilnisemmer, ik was met een stofdoek langs de vensterbanken, stoelen en tafels gegaan, had borden en glazen omgespoeld.

Trots op mijn activiteiten van de ochtend verbeidde ik de komst van mijn vriend.

Twee weken zijn met horten en stoten voorbijgegaan. Mijn eerste blijdschap met Daans aanwezigheid was gauw bekoeld en begon zelfs in het tegendeel om te slaan. Mijn geringe belangstelling voor de ontoereikendheid van de in Afrika toegepaste landbouwmethoden ontging hem ten enenmale. Terwijl de vanzelfsprekendheid waarmee hij zich in het huis nestelde en zonder zich om mij te bekommeren van mijn spullen gebruik maakte, mij begon te hinderen. Het ergerde mij des te meer omdat ik besloten had er niets van te zeggen. Ik nam mij voor om tegenover de buitenwereld, en daartoe rekende ik mijn afwezige vrouw, net te doen alsof ik dit een verrukkelijke tijd had gevonden: twee oude sobats (vrienden) uit de verwarde naoorlogse periode, die samen dierbare herinneringen hadden opgehaald.

Daan was, dat kon ik gemakkelijk vaststellen, dezelfde gebleven, niet aangetast door westerse welvaartsideeën of oosterse mystiek, kritisch op het nijdasserige af, veeleisend, niet alleen jegens zichzelf, maar ook jegens de anderen, jegens de hele wereld rondom hem. Lezen, waarom lezen? Kijken, uit de doppen kijken, naar de natuur, naar de mensen en de dingen om je heen en je dan afvragen waarom het allemaal is zoals het is. Pessimisme, dat tegelijkertijd de remedie tegen dat pessimisme inhield, hard werken, de handen uit de mouwen, zweetdruppels als de enige echte parels erkennen.

Omdat er in en rondom mijn buitenhuisje niet zoveel te doen was - het grasveld was pas gerold, de struiken gesnoeid, het onkruid doelmatig bestreden - richtte de aandacht van Daan zich op het dorp, dat slaperig nog op de komst van de eerste zomergasten wachtte. Daan vergezelde mij op mijn

tochten naar de bakker, de visboer, de Amarkt en leverde hoofdschuddend commentaar op onze spilzieke eetgewoonten. Om mijn aanzien in het dorp niet te verspelen bleef ik niet, zoals ik voordien gewoon was, voor een genoeglijk praatje in de winkels hangen, maar rekende zo snel mogelijk met gepast geld af. Op die manier lukte het mij toch aardig om Daan voor een vreemde, ietwat onaangepaste, maar niet bepaald ongewenste persoon in het dorp te doen doorgaan.

Daan had toen hij arriveerde alleen maar een kleine handkoffer bij zich. De achtergebleven bagage die hem met ruim een week vertraging werd nagezonden, bestond uit een plunjezak en een grote met touw dichtgebonden kartonnen doos. Het uitpakken was gauw gedaan: mij van ouds bekende kakibroeken en hemden, een klamboe, een zaklantaarn, een machete, een hangmat, een potje tijgerbalsem, een slaapzak en een overdruk van Charles Darwins *Insectivorous Plants*. In de kartonnen doos, die klaarblijkelijk het waakzame oog van de douane was ontgaan, bevonden zich twee opgezette kleine krokodillen en een verlepte vleesetende plant.

Door de liefderijke zorg die Daan aan de plant besteedde fleurde ze binnen een paar dagen helemaal op. 'Het is een *dionaëa muscipula*,' legde hij me uit. 'De val doet denken aan een krokodillebek, kijk maar.' Ik moest toegeven dat enige gelijkenis met de bek van de twee minuscule krokodillen onmiskenbaar was. 'De val klapt snel dicht,' leraarde hij me verder. 'Als het prooidier, aangelokt door de kleur en de geur van de nectar, de binnenkant van de bladhelft aanraakt, klapt de val dicht en kan de maaltijd beginnen.'

Er kwam een telegram. 'Ze komt morgen,' zei hij.

'Wie?' vroeg ik.

'Wacht maar tot je haar ziet.'

Ik vroeg niet verder. Ik begreep dat er een vrouw zou komen, iets dat ik nooit gedacht zou hebben, omdat ik Daan, in al de jaren dat ik hem kende, nooit in verband gebracht had met een vrouw. Homoseksueel, a-seksueel, ik geloof niet dat je hem onder die categorieën kon indelen, hij was een geval op zichzelf, een eenling, niet onderworpen aan de wetten van Yin en Yang. Dat alleen al maakte de komst van een onbekende vrouw hoogst ongewoon.

Aan Daans gedrag was niets te merken van enige nervositeit over de op handen zijnde veranderingen in zijn, ons leefpatroon. Ik was degene die me druk begon te maken over de voorzieningen die getroffen moesten worden. Toen ik hem vroeg waar de vrouw - ik durfde niet te spreken van zijn vriendin - zou moeten slapen, keek hij mij verbaasd aan. Aan een dergelijk, toch niet onbelangrijk detail van de tot nu toe louter mannelijke logeerpartij had hij kennelijk nog geen aandacht geschonken.

‘Bij jou, in de kamer.’

‘Bij mij?’

‘Ja, waar anders?’

Ik zag dat hij meende wat hij zei, al kon ik me niet voorstellen dat hij het meende. Nog daargelaten wat mijn vrouw straks van een dergelijk arrangement zou denken als ze terugkwam, had ik niet de minste zin om met een mij totaal onbekende vrouw, die niet mij, maar Daan kwam opzoeken een slaapkamer te delen.

‘Ik voel daar niets voor,’ zei ik.

‘Waarom niet?’

Weer die verbaasde ogen.

‘Als je haar niet bij je wil hebben,’ expliceerde ik mijn standpunt, ‘waarom heb je haar dan niet eerder gewaarschuwd?’

‘Dat ging niet,’ zei hij.

‘Waarom niet?’ drong ik aan.

‘Omdat ze dood is.’

Hij bleef me aankijken alsof hij maar niet kon begrijpen dat ik hem niet begreep. Omdat hij ervan uitging dat ze dood was, was hij niet voorbereid, misschien niet eens gesteld op haar komst en schrok hij terug voor een reële, lijfelijke confrontatie. Om zich daaraan te onttrekken schoof hij haar, de vrouw die in zijn voorstelling van zaken dood behoorde te zijn, op mij af. Een mooie boel, dacht ik, straks als het zo in zijn hoofd opkomt gaat meneer er vandoor en zit ik met die dooie, nou ja, doodvreemde vrouw opgescheept.

De zaak vereiste nadere opheldering, maar voor het zover was werd het gedrag van Daan nog bizarder. Met de schop die hij uit de schuur had gehaald begon hij achter in de tuin een diepe kuil te graven. De kluiten stapelden zich op. Een terp, waagde ik, een grafheuvel?

‘Ja,’ zei hij, ‘dat is het.’

De schrik sloeg mij om het hart. Hij zou toch niet van plan zijn om de doodgevaande vrouw, die straks voor zijn neus zou staan, tot de door hem bedoelde staat - van het dood zijn - terug te voeren en haar vervolgens in mijn tuin te begraven. Stel je voor.

Jaren geleden, toen ik als jong student ten huize van de filosoof Bierens de Haan in Aerdenhout logeerde, had ik het opschrift Χαίρε ξενε ‘wees welkom gastvriend’, boven de deur van de logeerkamer zien staan. Het was een stelregel waaraan ik me in de loop van mijn verdere leven zoveel mogelijk heb gehouden. Maar dat sloot niet uit dat er grenzen zijn aan de gastvrijheid, als je de kans loopt contrecoeur betrokken te worden bij de voorbereiding van een wanstaltig misdrijf.

Ik besloot de kuil in de loop van de middag, zodra Daan zijn hielen had gelicht, weer dicht te gooien. Uit dit niet bepaald

subtiële gebaar zou hij moeten begrijpen dat ik van zijn onzinnig voornemen niet gediend was en dit zou dan kunnen leiden tot een uiteenzetting zijnerzijds wie de vrouw was, wat ze hier kwam doen en wat het paar - want één en één is twee - straks zou gaan uitvoeren.

Nog voordat ik evenwel de kuil had dichtgegooid arriveerde de vrouw, een dag eerder dan aangekondigd. Ik was op dat moment alleen thuis. Daan maakte een wandeling door de duinen, het kon nog wel een paar uur duren voor hij terug was.

'Winnie,' zei ze.

Hoe ga je om met een doodgewaande geliefde? Nog geen twee weken geleden zou zo'n vraag nooit bij me zijn opgekomen. Nu moest ik me aan de hand van Daans illusoire toespelingen gaan bezighouden met een probleem waarvoor, voor zover mij bekend, geen pasklare oplossingen voorhanden waren. Ik kon me voorstellen dat een minnaar in zo'n geval zou huilen van blijdschap en de weergekeerde, hervonden geliefde op handen zou dragen, strelen, vertroetelen. Het was ook best mogelijk dat hij daar totaal anders op zou reageren, omdat de doodgewaande geliefde zodanig in droomvorm verheugd en verinnerlijkt is, dat de directheid van het hier-ben-ik daar niet tegen op kan. Er zijn natuurlijk veel tussenvormen mogelijk, ongeloof maskeren, blijdschap voorwenden, met je houding geen raad weten, het scala van mogelijkheden is schier onuitputtelijk. Bij Daan was van dat alles geen sprake, hij kende al die fasen en toestanden niet. Voor hem was Winnie dood, gestorven, niet meer van en op deze aarde. De Winnie die hem bezocht was een afspiegeling van Winnie, een imaginaire Winnie, die hij, door zich in zijn geest voortdurend met haar bezig te houden, had opgeroepen. Hij zag heus wel in dat ze er was, dat ze at, sliep, onder de douche en naar

het toilet ging, dat ze lachte en praatte en lief was, dat ze je kon aanraken en betasten en op haar beurt ook te strelen en te betasten was, maar dat was voor hem niet voldoende reden om aan te nemen dat haar aanwezigheid van dezelfde orde was als die van laat ons zeggen de visboer of de bakker.

Nu eerst begreep ik zijn vreemde reactie toen het telegram kwam en ik hem vroeg waar ik voor de vrouw - Winnie - een bed moest opmaken. Slapen met haar was voor hem ondenkbaar, het zou een besmeuring zijn van het beeld dat hij van haar had en dat hij tegen alle bewijzen van het tegendeel in wilde blijven koesteren. Hij had zich zo volledig ingesteld op en overgegeven aan haar dood-zijn, dat de Winnie die hem was komen opzoeken daarin geen verandering meer kon aanbrengen. Dat ik het eerder aangeroerde bedprobleem geruisloos had opgelost door hem van de logeerkamer naar de divan in de zitkamer over te hevelen, lokte van hem geen commentaar uit. Hij vond het allemaal best wat ik deed. Als Winnie 's avonds naast hem op de bank kwam zitten en hem over zijn haar streek, zat hij stil en peinzend voor zich uit te staren. Het was niet de blik van de binnenvetter, die het genot dat hem verschaft wordt als het ware in zich oppot, het had eerder iets weg van iemand die op een oude, totaal vergeelde foto blijft turen, zonder dat het hem lukt om de daarop afgebeelde persoon te identificeren. Winnie's schuchtere pogingen tot toenadering, die ik aanvankelijk glimlachend had aangezien in de verwachting dat die hem wel zouden ontdooien en tot het inzicht brengen dat de doodgewaande Winnie en de Winnie binnen handbereik één en dezelfde persoon waren, liepen op niets uit. Ik wist op het laatst niet meer wat ik met die twee aanmoest en besloot bij de eerste de beste gelegenheid dat ik met Daan alleen was, op de man af te vragen wat hem bezielde. Zo gezegd, zo gedaan.

Hij zou haar in Mali hebben ontmoet waar ze als cultureel antropologe bij een ontwikkelingsproject werkzaam was. Hij, de doener, de handen uit de mouwen, niet bij de pakken neerzitten, in het zweet uws aanschijns zult gij uw kostje verdienen, nieuwe landbouwmethoden, produktiviteit opvoeren, en zij, vol vuur de aloude traditionele systemen verdedigend, verklarend, wijzigingen aanbrengend in zijn plannen, zijn ideeën. Nadat hij nachtenlang had geprobeerd haar het volkomen achterhaalde van haar opvattingen te doen inzien - 'Zo blijven ze ten eeuwigen dage zelfs voor hun voedsel afhankelijk van het Westen' - had ze zich, dacht hij, ten slotte gewonnen gegeven. 'Het is net of je me heel langzaam uitkleedt,' had ze gezegd, 'kledingstuk na kledingstuk,' en om aan te geven wat ze daarmee bedoelde had ze het hem voorgedaan, het hemd, de bh, de broek, het slipje. Hij zat verbijsterd in een soort overwinningsroes naar haar te kijken, een lichaam dat alle beloften inhield van iets dat hem nog nooit was toegefallen, maar nog voordat hij kon reageren had ze geroepen dat ze ging zwemmen, om af te koelen, bij te komen. En weg was ze. Hij hoorde de plons in het water.

Toen ze na een poosje nog niet terug was stond hij op en liep naar de rand van het meer. Het werd al donker, de avond viel snel in, de rode strepen aan de hemel waren aan het vervagen. 'Winnie,' riep hij, 'het is tijd om er uit te komen. Je moet oppassen dat je in het donker je voeten niet tegen de rotsen stoot, ik kom zo terug om je bij te lichten.' Hij liep naar zijn tent en kwam met een zaklantaarn terug. Een badhanddoek had hij ook meegenomen, ze zou zich als ze uit het water kwam dan meteen kunnen afdrogen. Hij vond het vreemd dat er geen antwoord kwam, het schijnsel van de zaklantaarn gleed over het wateroppervlak zonder haar te ontdekken. Toen ineens zag hij twee kolossale krokodillen even

hun langwerpige bek boven het water uitsteken.

‘We hebben Winnie nooit teruggevonden. Met geweren is er jacht op de monsters gemaakt. De maag van de dieren is opgesneden en onderzocht. Niets, behalve dit dan, de ring die ik haar eens had gegeven.’ En hij wees me op de ring in de vorm van een opgerolde slang die hij aan de ringvinger van zijn rechterhand droeg. Ik had die ring al eerder opgemerkt, vond dat die eigenlijk niet bij hem paste, maar had er verder geen aandacht meer aan besteed.

Ik heb haar voor het eerst naakt gezien toen ze dood was. Ontkleed, op een afgeschutte plek in de tuin waar ze ogenschijnlijk was gaan liggen zonnen. Het was nog geen vierentwintig uur na het gesprek met Daan en nog voor ik had kunnen besluiten om haar naar haar versie van het gebeuren te vragen. Dat doe je niet één, twee, drie, daar is een zeker soort bruutheid voor nodig, te meer daar ik instinctief aanvoelde dat zij mij op een afstand hield, niet wilde dat ik tussen haar en Daan kwam. Nu was het daar te laat voor, ik zou nooit te weten komen wat zich daar in die vroege avond aan het meer had afgespeeld. (Winnie kon Daans gezelschap ontvlucht zijn, haar ring hebben afgedaan en in het water hebben geworpen. Maar dan bleef ik zitten met blank, naakt, Mali, de krokodillen.)

Ik kan me haar gezicht, hoe het toen was, niet goed meer herinneren (ik geloof dat de schaduw van de beuk in de hoek van de tuin erover viel), wel haar lang loshangend haar en het schaamhaar dat weelderig en wild rondspatte alsof het niet bij een dode hoorde. Mijn eerste impuls was dat ik haar zo niet mocht laten liggen, ik moest haar toedekken, niet alleen voor vreemden, maar ook voor mijn eigen nieuwsgierige, bijna begerige ogen. Mij schamend voor de schaamteloosheid waar-

mee ik haar lichaam, dat nu zo weerloos lag uitgestrekt, onbeschaamd opslurpte, haalde ik een laken uit de linnenkast en spreidde het over haar uit. Toen liep ik naar de kamperfoelie die tegen de muur van de schuur opkroop en sneed er een paar bloeiende takjes vanaf.

Ik wilde ze juist neerleggen op het laken ter hoogte van haar borst, toen Daan met een bos viooltjes in zijn hand van achter het huis kwam. Het eerste wat mij opviel was zijn voldane blik. Alsof hij een zwaar karwei, waar hij dagenlang tegenop had gezien, eindelijk had geklaard. Alsof een last van zijn schouders was gevallen. Hij zag me, zag mij verschrikt naar hem opkijken, vragen naar een verklaring, naar wat er gebeurd was, voorgevallen, wat hem ertoe gebracht had Winnie dit aan te doen, vragen wat er nu zou moeten gebeuren. Zonder een woord te zeggen knielde hij bij het lichaam neer, trok het laken weg, vlocht de viooltjes in haar schaamdos, trok het laken weer over haar heen. Ik, die mijzelf zojuist op onverklaarbare gevoelens had betrappt, keek met stijgende verbazing naar zijn verrichtingen. Dit was een vorm van erotiek - Lady Chatterley's Lover lag voor de hand - die ophield erotiek te zijn, het was een hommage, een dankbetuiging aan een herinnering, die zo intens moet zijn geweest dat ze alleen door dit gebaar tot uitdrukking kon worden gebracht.

Omdat er geen bloedsporen te zien waren concludeerde ik dat hij haar een snelwerkend vergif had toegediend. Maar waarom? Hier was geen sprake van een teveel of tekort aan liefde, geen jaloezie, geen kwestie van haat of onlustgevoelens, geen van de vele impulsen die een man ertoe kunnen brengen om zich van een vrouw te ontdoen. Hij waant zich geen moordenaar, bedacht ik, een dode kun je immers niet doden. Vandaar die rust, die voldaanheid, dat zelfverzekerde.

De dokter kwam en constateerde een natuurlijke dood. Het hart had het begeven. Het kostte me moeite om mijn ongelijk te erkennen, mijn verhitte gedachten te bedaren. Borgia, Messalina, namen van historische gifmengers, die ik uit mijn geheugen had opgediept, mochten blijven sluimeren.

‘Je kunt hier niet blijven,’ zei ik tegen Daan, zodra we van de begrafenis - wij met z'n tweeën en terwille van mij een paar van de burens - weer thuis waren gekomen. Hij keek me niet begrijpend aan.

‘Na al wat er gebeurd is,’ verduidelijkte ik.

‘Ik had je vrouw graag willen ontmoeten,’ zei hij.

Dat sloeg nergens op, hij had de foto's van mijn vrouw die in een album geschoven waren nauwelijks een blik gegund. Winnie trouwens ook niet. Het leek wel alsof zij mij als een soort toneelknecht hadden beschouwd, die voor de decors en de requisieten mocht zorgen, maar niets te maken mocht hebben met het stuk dat zij aan het opvoeren waren. En nu ineens kwam hij met het voorstel aanzetten, dat hij Erna zou willen ontmoeten.

‘Waarom?’ vroeg ik.

‘Om het verschil te zien.’

‘Erna leeft gelukkig nog.’

‘Dat is het hem juist.’

‘Je moet naar een dokter,’ zei ik, ‘je bent ziek. Winnie was niet dood toen ze hier kwam. Daan, hou toch op met al die onzin, ga naar een psychiater, of voor mijn part regelrecht naar een gekkenhuis.’

's Middags was Daan vertrokken. Met zijn handkoffer en zijn plunjezak. Ook de krokodillen heeft hij meegenomen. De vleesetende plant heeft hij in de tuin laten staan.

Erna kan nu elk ogenblik terugkomen. Ik ben niet bepaald

bijgelovig, maar ik heb het toch beter gevonden om de plant met wortel en al uit de grond te trekken, voordat de val met het niets vermoedende prooidier erin onverhoeds dichtklapt.

Jeugd en ouderdom

Mijn zoon, die in het bejaardenhuis Carpe Diem een televisiedocumentaire over de eertijdse beleving van de seksualiteit aan het maken was, kwam thuis met het verhaal dat hij daar een keurige oude Surinaamse meneer had ontmoet die mij de groeten stuurde. Zulke attenties ontvang ik wel vaker, ze gaan meestal gepaard met het verzoek me over een of andere oude, onopgeloste dan wel onoplosbare kwestie te buigen. Een met mijn leeftijd samenhangend afweermechanisme maakt dat ik niet de minste behoefte gevoel op dit soort toenaderingspogingen in te gaan. De meneer uit Carpe Diem behoorde evenwel niet tot dit slag rustverstoorders. Hij wilde hoegenaamd niets van me hebben, kende me zelfs niet, hij was - zoveel begreep ik van mijn zoon - al een jaar of acht weduwnaar en het was zijn overleden vrouw, Seline Duurvoort, die mij gekend moest hebben. Dat was ook inderdaad het geval. Zijn vrouw was mijn vroegere juffrouw Seline, die mij in de eerste klas van de Hendrikschool les had gegeven, een spichtige, boezemloze verschijning in een bijna tot de grond reikende katoenen jurk.

Ik hoefde, om mij haar weer voor de geest te roepen, niet in het verre verleden te duiken, want ik had haar, toen ik, nog maar pas afgestudeerd, uit Holland in Suriname was teruggekeerd, in de boekhandel van Kersten ontmoet. Ze moest toen al getrouwd zijn geweest, dat maakte ik tenminste op uit het onloochenbare feit dat zij hoogzwanger was. Ik vond het eerlijk gezegd een beetje gênant, een zwangere vrouw van diep in de veertig, maar verder stond ik er niet bij stil.

Zij woonde, dat vertelde ze mij, in het district Saramacca en ze kwam hooguit een paar keer per jaar om te winkelen naar de stad. Het lesgeven had ze al jaren geleden opgegeven,

ze kwam nog maar zelden een oud-leerling tegen en het deed haar plezier te horen dat ik een goede betrekking bij het departement van Justitie had gekregen. Ik van mijn kant heb haar een voorspoedige bevalling, die naar het zich liet aanzien niet lang op zich zou laten wachten, toegewenst. Nadien zijn we elkaar niet meer tegengekomen, ik had een drukke, veeleisende baan en juffrouw Seline, voor mij niet veel meer dan een schim van vroeger, nam mijn gedachten niet in beslag.

Doordat ik na mijn pensionering een jaar of tien geleden in Holland ben komen wonen, heeft zelfs het bericht van haar dood mij nooit bereikt.

Ik kan niet zeggen dat de groeten van, of beter namens, wijlen Seline bij mij enige ontroering hebben teweeggebracht. Beleefdheidshalve zond ik de afzender van de groeten mijn groeten terug.

‘Schiet je al op met de film?’ vroeg ik mijn zoon een paar weken later.

‘Niet erg,’ zei hij. ‘Jouw vriend’ (de weduwnaar en ik waren sedert de uitwisseling van de groeten tot vrienden gepromoveerd) ‘heeft de zaak aardig opgehouden. Wat hij te vertellen had was best de moeite waard, maar bij nader inzien paste het niet in mijn opzet. Het mist iets, ik ben er nog niet precies achter wat. Je valt om zo te zeggen met de deur in huis. Als het je interesseert, kan ik je de uitgeschreven tekst laten lezen. Ik heb die hier en daar wat bijgevijsd. Misschien doe ik er later iets mee.’

Op deze wijze ben ik achter het levensverhaal gekomen van Johannes Bromet, oud-districtssecretaris, geboren in Paramaribo, 75 jaar, weduwnaar, geen kinderen, gehuwd geweest met Seline Duurvoort (gestorven 15 oktober 1982).

'Surinaamse mannen met buitenvrouwen, ja, ja, dat belooft wat. Maar bij mij bent u aan het verkeerde adres, ik moest niet zo nodig. Behalve mijn vroeg gestorven moeder en een oude tante van moederszijde, tante Lena, die mij heeft grootgebracht, hebben vrouwen geen rol in mijn leven gespeeld. Wanneer het zo uitkwam, dat wil zeggen als bepaalde kriebels me te machtig werden, zorgde ik ervoor dat ik aan mijn trekken kwam. In mijn tijd waren Javaanse hoeren de meest gewilde. Ze kostten bijna niets, ze waren schoon en ze verstonden hun vak. Die tijd is al lang voorbij. Creoolse en Hindostaanse meiden hebben hun plaats ingenomen. Dat kunt u beter aan jongeren vragen, daar weet ik verder niets van. Het gemak waarmee mijn leeftijdgenoten zich een vrouw wisten aan te meten, heeft mij altijd hogelijk verbaasd. Ik beeldde mij in dat dat niets voor mij was, ik ging er zelfs prat op dat ik dat stadium zonder brokken te maken was gepasseerd.

Ik ben met Seline getrouwd, omdat ik in haar een gelijkgestemde persoon herkende. Daarin heb ik me niet vergist. Ze was wars - is dat het goede woord? - van alles wat gewoonlijk onder de man / vrouw-verhouding wordt verstaan. We wisten beiden dat er iets elementairs aan onze verhouding ontbrak, maar juist het ontbreken daarvan schiep de band tussen ons. Verwijten over en weer, scènes, huilpartijen en daarop volgende hooggestemde verzoeningen, al dat misselijke gedoe uit de huwelijken om ons heen kenden we niet. Zoals je abstracte schilderijen hebt, zo heb je ook abstracte huwelijken. Dat soort huwelijk paste bij onze aard, onze aanleg, dat konden we aan. De paar keer dat ik behoefte had aan het lichaam van een vrouw heeft daar geen verandering in gebracht. De afwezigheid van lichamelijk contact tussen ons werd op den duur zo'n vast

gegeven, dat de mogelijkheid dat het ook anders zou kunnen niet meer bij ons opkwam.

U moet niet denken dat een dergelijke vorm van samenleven iedere intimiteit uitsluit. Ze kon soms in bed - we deelden één bed - half in slaap haar hand naar mijn slangetje - zo noemde ze mijn penis - uitstrekken, om die even te beroeren, zo vluchtig, dat ik niet eens met zekerheid zou kunnen beweren dat ze die had aangeraakt of dat het enkel een toevallig, niet zo bedoeld gebaar was geweest. Eén keer heb ik haar hand, die daar halt hield, vastgepakt en op mijn penis gelegd, maar ik had dat beter niet kunnen doen, want als door een adder gebeten trok zij haar hand terug en begon over haar hele lichaam te rillen.

Ze zei niets - het was niet onze gewoonte om over dit soort zaken te praten - maar de wijze waarop zij ineenschrompelde, haar knieën omhoog trok en met haar rug naar mij toe op haar zij ging liggen en zo van mij afgewend tot de vroege ochtend bewegingloos bleef liggen, was voor mij duidelijk genoeg. Ik bleef die nacht onrustig heen en weer woelen, meer boos op mezelf dan op haar.

“Hoe kan dat nou?”

“Ik begrijp het ook niet,” zei ze.

Daar bleef het de eerste weken bij. Ik staarde naar haar buik - zonder die te betasten - en constateerde dat ze voortdurend opzwol. De situatie kon niet langer voor de mensen in de buurt verborgen blijven.

“Eindelijk, na zoveel jaar.”

“Haar gebed is verhoord.”

“Ze had niet veel langer moeten wachten.”

Presentjes van allerlei aard kwamen ons huis binnen. Seline

kreeg raadgevingen te over, wat ze wel en niet moest eten, drinken, doen of juist nalaten. Een lawine van onsmakelijke grappen moest ik me laten welgevallen. “Oude bok” was het meest voorkomende etiket dat mij werd opgeplakt, oud maar niet koud. Het bleek dat onze kennissen lange tijd aan mijn mannelijkheid hadden getwijfeld en nu had ik ze allemaal voor schut doen staan, door die, op mijn zestigste nog wel, zo overtuigend te bewijzen.

Wij wisten wel beter, maar hoe konden we tegenover de mensen laten doorschemeren dat er van bevruchting geen sprake was. We zwegen, deden alsof, bedankten voor de kleine attenties, dit alles in de hoop dat de buik straks wel weer zou slinken en dat het uitblijven van een bevalling als een miskraam kon worden afgedaan. IJdele hoop. Het lichaam bleef de uiterlijke tekenen van zwangerschap vertonen. Seline bleef opgescheept met de dracht van een nimmer verwekt kind. De dokter, veel te laat geraadpleegd, constateerde een zelden voorkomend geval van schijnzwangerschap.

Was het wanhoop, het gevoel van tekortschieten, die Seline ertoe brachten om haar aversie van lichamelijk contact te laten varen? Hoe kon ik anders verklaren dat zij de schijnzwangerschap wilde omzetten in een werkelijke, niet gefingeerde, een die op de normale manier zou moeten beginnen en die zou moeten eindigen met het krijgen van ons kind. Met de uitnodiging “kom op me liggen”, die me na zoveel jaar van onthouding de schrik op het lijf joeg, begon het. Nu was ik het die me het liefst had omgedraaid en op mijn zij was gaan liggen om te doen of ik sliep. Het is mogelijk dat ze niet doorhad dat haar gezwollen, met lucht gevulde ballon allesbehalve lustgevoelens bij mij opriep.

Onbedreven als ze in dit soort zaken was, probeerde ze toch op een onbeholpen manier daar een oplossing voor te

vinden. Uiteindelijk is het een paar maal gelukt om gemeenschap met elkaar te hebben. Ongeacht wat daar het gevolg van zou zijn, maakte een treurig gevoel zich van ons meester. We hadden een haast gewelddadige inbreuk op onze manier van leven gemaakt, we hadden een stilzwijgende afspraak geschonden en daarmee een eind gemaakt aan het bestand dat tussen ons had gegolden. Nu dat was verbroken, drong het onnatuurlijke van onze verbintenis zich scherp aan ons op, het leek wel of we verjaagd waren uit ons moeizaam geschapen Hof van Eden.

Het gewenste resultaat van al deze inspanningen - een ander woord kan ik niet zo gauw voor onze amechtige pogingen verzinnen - bleef uit. Wat overeind bleef was Seline's gezwollen buik. Ons gevoel van gelijkgezindheid had een moeilijk te herstellen deuk opgelopen. Tegenover Seline's durf om huizehoge barrières van onzekerheid te overwinnen, had ik alleen maar mijn moeilijk te camoufleren weerzin gesteld. Wat zij van mij verwachtte, kon ik niet opbrengen. Voor mij betekende de strijd die ze voerde om een nieuwe wending aan ons leven te geven bij voorbaat een schijngevecht.

Zonder in zwarte magie te willen geloven, drong zich het idee aan me op dat ze behekst was. Niet dat ik in dat soort onzin geloofde, nee, dat was het niet, het was meer dat ik het gevoel had dat ze onderworpen was aan krachten waar we geen weet van hadden.

Tevergeefs hebt ik gezocht naar tekenen, die in de richting van stigmata zouden wijzen. Seline had geen bijzondere religieuze belangstelling, mystiek en metafysica waren haar vreemd. Voor iemand uit een land waar geloof en bijgeloof hand in hand gaan, was ze opvallend nuchter. Bidden deed ze niet, vrees voor het donker, voor geesten of voor "wisi" had ik nooit bij haar opgemerkt. Het enige abnormale, als

je dat zo noemen mag, in haar gedrag school in haar bijna hysterische angst voor slangen. Om haar gerust te stellen inspecteerde ik iedere ochtend ons erf om mij ervan te vergewissen dat geen slang, groot of klein, zich in bomen of achter struiken verborg. Dat was haar niet genoeg. Ik moest altijd als eerste de krant openslaan om na te gaan of er iets over slangen in voorkwam. Was dat het geval, dan raakte ze die met geen tang aan. De bioscoop in Groningen, de districtshoofdplaats, waar we in de eerste jaren van ons huwelijk nog wel eens kwamen, bezochten we al lang niet meer. Bij het zien van een slang op het doek - het was een oude film met Douglas Fairbanks die in de jungle allerlei gevaren trotseerde - was ze zo onpasselijk geworden, dat we hals over kop en nog net op tijd de zaal hadden kunnen verlaten.

Als door een adder gebeten, ja, zo heb ik dat abrupte terugtrekken van haar hand op dat ogenblik aangevoeld en voor mezelf vertaald. Dat korte moment, die ene seconde is in mijn geheugen aard en nagelvast geklonken. Nu, jaren later, Seline is al meer dan acht jaar dood, dringt dat beeld zich nog steeds aan mij op. Aan haar latere krampachtige handelingen behoud ik alleen maar een vage herinnering, ik weet dat ze er waren, ik weet dat ik eronder gebukt ging, maar het is alsof ze niet te maken hadden met Seline. Ze betroffen een andere, de behekste zal ik maar zeggen. Lang heeft dat onzalige intermezzo trouwens niet geduurd. Toen wat ze op het oog had niet wilde lukken, kreeg ze er ineens schoon genoeg van. Dat ging even plotseling als het was begonnen. Aan mijn lafhartig gedrag kwam toen ook een einde. De vroegere situatie, die ik al hopeloos verloren waande, werd hersteld en daar is tot haar dood geen verandering in gekomen.

Ik heb u, geloof ik, al verteld dat we buiten de stad in een oud huis op neuten woonden. We waren nog niet aangesloten op de waterleiding. Het privaat was ondergebracht in een klein gebouwtje op het erf. We hadden er wel eens over gedacht om aan die onpraktische bedoening een einde te maken, maar u weet hoe dat gaat, van uitstel komt afstel. Het zichtbare bovendeel van het privaat bestond uit een houten stellage, net een omgevallen kast, met een ronde opening erin. Als je er gebruik van wilde maken, moest je eerst het deksel eraf halen, voordat je met je billen boven dat gat ging zitten. Daaronder gaapte een donkere ruimte, die eens per jaar werd geleegd. De twee opstapjes waren uitsluitend bedoeld voor het gemak, waardoor je je benen tijdens de zit niet in de lucht hoefde te laten bengelen.

Het is op een vroege ochtend, nog voor de zon was opgekomen, gebeurd. Seline was, slaperig nog, uit bed gekomen en op haar pantoffels in haar nachtjapon naar buiten, naar het privaat gegaan. Er was niets bijzonders aan de hand, ik was even wakker geworden, maar had me daarna weer omgedraaid en was weer ingedut. Toen ik - het moet tegen zes uur geweest zijn - weer wakker werd, merkte ik meteen dat Seline niet in bed lag. "Seline," riep ik een paar maal, alleen maar om te weten waar ze was, in de keuken misschien of in de badkamer.

Eerst toen ik geen antwoord kreeg, begon ik het vreemd te vinden. Ik stond op, liep door het huis, ging het erf op, klapte in mijn handen, riep nog een paar keer haar naam. Alles tevergeefs. Toen merkte ik dat de deur van het privaat dicht was en van binnen was vergrendeld. Het kon niet anders, Seline moest daar binnen zijn, onwel vermoedde ik, te beroerd om op mijn geroep te reageren. Met alle kracht die ik kon opbrengen duwde ik de deur open. De deur schoot los uit

de verroeste scharnieren, ik struikelde naar binnen en greep me vast aan Seline, die, zoals ik al vermoed had, op het privaat zat.

Nog voor ik haar kon vragen wat er aan de hand was, zag ik dat een grote dikke slang zich om haar middel had gekronkeld. Het beest moet in de donkere diepte van het privaat geleefd hebben en toen via de ronde opening naar boven zijn gekropen. Seline's mond en ogen stonden wijd open. Er kwam geen geluid uit haar keel. Tijd om na te gaan of ze nog ademde was er niet. Ik pakte de schop die tegen het gebouwtje stond en begon daarmee in het wilde weg op de slang te slaan. De slang hief even zijn kop, begon te sissen, verslaptte de greep waarmee hij Seline omstrengelde, gleed naar beneden en verdween in het duister.

Geen dokter hoefde het mij te vertellen, Seline was dood. De buitengewoon agent van politie, Pocornie, en twee van zijn helpers hebben de houten stellage omvergetrokken en hebben de slang - het was een tapijtslang - daar beneden aangetroffen. Omdat je dit soort slangen van de bevolking niet mag doden hebben ze het dier in de rivier gegooid. De dokter heeft bij de autopsie vastgesteld dat de slang Seline geen noemenswaardig letsel heeft toegebracht. Ze moet van de schrik zijn gestorven.'

Kleine oorzaken hebben grote gevolgen. Na het lezen van de aantekeningen van mijn zoon drong zich de juistheid van dit populaire, tot op de draad versleten gezegde, dat zich niet inlaat met de grote nevenkwesies van schuld en onschuld, onweerstaanbaar aan me op.

Gehoorgevend aan die aandrang besloot ik meneer Bromet een brief te schrijven.

Geachte heer Bromet,

Mijn zoon heeft mij de groeten overgebracht die u mij hebt laten toekomen. Ik ben u daar zeer erkentelijk voor. Uw vrouw was inderdaad mijn gewezen onderwijzeres in de eerste klas van de Hendrikschool. Toen ik het verhaal had gelezen, dat mijn zoon uit uw mond heeft opgetekend, schoot mij een voorval te binnen dat zich in het grijze verleden op de schoolbanken heeft afgespeeld. Ik ontveins mij daarbij niet dat het oprakelen van dit voorval voor u hoogstwaarschijnlijk pijnlijk is. Omdat het evenwel kan bijdragen tot het vinden van een antwoord op de vragen die het tragische levenslot van uw vrouw oproept, mag ik het, zo voel ik het aan, niet langer onder mij houden...

Ik wijdde nog een paar regels aan mijn aarzeling en de redenen waarom ik die terzijde had geschoven en kwam tenslotte aan datgene waar het in deze om ging.

Ik vertelde hoe ik als klein jongetje in de eerste klas les van juffrouw Seline had gehad. En hoe ik op een dag een piepklein slangetje in mijn boterhamtrommel naar school had meegenomen en de trommel tijdens de les van juffrouw Seline had geopend. De bedoeling was dat de meisjes het op een gillen zouden zetten, maar het verliep anders. Het slangetje was onopgemerkt onder de banken naar voren in de richting van het schoolbord gekropen, had een van de benen van juffrouw Seline vermoedelijk voor een schrale boomstronk aangezien en had zich daar tegenaan naar boven gewerkt. Tot hoever het diertje in zijn speurtocht gevorderd was kon ik natuurlijk niet weten, maar plotseling snerpte een gil door de klas en gleed juffrouw Seline bewusteloos op de grond.

Ik zeg nu bewusteloos, maar dat is achteraf-gepraat, want toen we haar zo bewegingloos op de grond zagen liggen dachten we allemaal dat ze dood was. Om juffrouw Seline, die geen gemakkelijke was, werd gesnikt alsof wij kinderen een moeder hadden verloren. Ik begreep onmiddellijk dat niets in mijn gedrag erop mocht wijzen dat ik haar dood had veroorzaakt. Dus huilde ik mee, nog harder dan de anderen, alsof, nee, omdat mijn leven ervan afhing. Want in een oogwenk realiseerde ik mij wat er voor mij op zou zitten als ze erachter zouden komen wie de schuldige was.

Niemand is dat ooit te weten gekomen. De directeur van de school heeft de struiken, die tegen de schutting van het schoolerf groeiden, laten omhakken, omdat hij aannam dat het slangetje van daaruit aan zijn tocht was begonnen.

Ik besloot de brief met de verzekering, dat ik hem (meneer Bromet), als hij daartoe de wens te kennen gaf, graag zou komen opzoeken om over het verleden te babbelen en hem wat afleiding te bezorgen. Ik stopte de brief in een envelop, zocht het adres op en bedacht toen pas dat ik die brief maar beter niet kon verzenden. In ieder geval moest ik haar anders inkleden, misschien was het voor de gemoedsrust van meneer Bromet zelfs beter om een kakkerlak of een andere diersoort de plaats van het slangetje te doen innemen. Of zou het net andersom zijn, en deed ik er dan niet verkeerd aan meneer Bromet zijn aandoenlijk slangetje te ontnemen? Het was een dilemma waar ik niet uitkwam.

Twee dagen later is meneer Bromet gestorven. Ik ben uit een gevoel van onvrede over mijn besluiteloosheid met mijn zoon naar de begrafenis geweest. Er werd niet gesproken. Er was, de directrice van Carpe Diem daargelaten, eigenlijk niemand

die gecondoleerd moest worden. Familieleden in Holland had meneer Bromet niet of niet meer. Ondanks de vlakke, emotionloze plechtigheid en het feit dat ik meneer Bromet nooit persoonlijk had ontmoet, was ik zichtbaar aangedaan. We reden zwijgend naar huis terug.

Thuisgekomen haalde ik de voor meneer Bromet bedoelde brief uit een la te voorschijn en gaf die aan mijn zoon.

De film die vanavond op het derde net te zien is - de vierde aflevering in de serie Jeugd en Ouderdom - is, met de voor een regisseur noodzakelijke vrijheid, gebaseerd op ons beider - dat van meneer Bromet en dat van mij - verhaal.

In retrospectief

Amsterdam, 8 oktober 1965

Geachte mevrouw Isenia,

Het is mijn droeve plicht u te moeten berichten dat uw zoon, Alfredo Isenia, ten gevolge van suicide in de nacht van 2 op 3 oktober is overleden. Zijn lijk is op 9 oktober ter aarde besteld. Uw zoon was op 3 juli in het Huis van Bewaring te Assen opgenomen ter zake van een misdrijf. De behandeling van de zaak door de rechtbank te Amsterdam heeft op 25 september plaatsgevonden, de uitspraak, waartoe de rechtbank door zijn dood niet meer is kunnen komen, was op 9 oktober bepaald. Voor nadere bijzonderheden kunt u zich wenden tot de aan uw zoon toegevoegde advocaat, Mr. A.G. Dorrestein, Lijnbaansgracht 463 te Amsterdam. De lijfsgoederen van uw zoon, waaronder twee goudkleurige ringen, een zilverkleurige armband, een polshorloge en een portemonnaie met een inhoud van f 355,66, zijn in afwachting van nadere instructies hier opgeslagen.

Met oprechte gevoelens van deelneming,
Hoogachtend,

H.A. van Iterson
Officier van Justitie

Amsterdam, 12 oktober 1965

Zeer geachte mevrouw Isenia,
Het valt mij zwaar u te moeten condoleren met

de dood van uw zoon Alfredo. In mijn kwaliteit van advocaat heb ik hem leren kennen, nadat hij was aangehouden op verdenking van een zedenmisdrijf. Hoewel de schijn tegen hem was, werd het mij al gauw op goede gronden duidelijk dat hij het slachtoffer is geworden van een op avontuur beluste toeriste. De zaak is op 25 september voorgekomen bij de rechtbank te Amsterdam, het vonnis was op 9 oktober bepaald. Overtuigd als ik was van de onschuld van uw zoon heb ik vrijspraak gepleit. Door de dood van uw zoon is de strafzaak komen te vervallen en er is dus ook geen vonnis geweest. U kunt er evenwel gerust van uitgaan dat uw zoon geen blaam treft en dat aan zijn nagedachtenis geen smetten kleven.

Helaas bracht het cellentekort in Amsterdam met zich mee dat uw zoon niet in Amsterdam, maar in Assen (provincie Drente) in bewaring werd gesteld. Regelmatige ontmoetingen tussen ons waren daardoor uitgesloten. Zijn zelfgekozen dood stelt mij, ik moet het u eerlijk bekennen, voor een raadsel. Hij zal mij bijblijven als een oprechte persoonlijkheid, die, voor wat ik zou willen bestempelen als onvoorzichtig gedrag, zwaar heeft moeten boeten.

U veel sterkte toewensend om dit zware verlies te kunnen dragen, verblijf ik,
Uw dienstwillige,

A.G. Dorrestein

Alfredo heeft geen afscheidsbrief achtergelaten, geen stukje papier met losse gedachten, krabbels, waaruit af te leiden zou zijn waaraan en aan wie hij de laatste uren voor zijn dood

heeft gedacht, welke beelden hem voor ogen hebben gezweefd, welke machten hem naar dit onherroepelijk einde hebben gedreven. Geen bekentenis, geen ontkenning, niets dat enig licht zou kunnen werpen op zijn daad. Ik weet dit allemaal, omdat ik een van de drie rechters was, die op zijn zaak hebben gezeten - min of meer door een stom toeval: een van de rechters die deel uitmaakte van de strafkamer, was die ochtend ziek geworden en terwijl ik in de bibliotheek iets aan het nazoeken was, werd mij gevraagd om voor hem in te vallen.

Men moet zich de behandeling van een zedenmisdrijf vooral niet als iets opwindends voorstellen. Het is tegenwoordig bij de meeste rechtbanken de gewoonte de dingen, ik bedoel de geslachtsdelen en wat je daarmee kunt verrichten, bij hun naam te noemen. In de tijd dat de zaak tegen Alfredo diende gebeurde dat hoogst zelden. Het decorum bleef bewaard. Maar ook zonder opwinding behoudt zo'n strafzaak een grote gelijkenis met een klassiek drama. Als we de verdachte (inclusief de raadsman) als de protagonist beschouwen, dan is de officier van justitie duidelijk de antagonist en vervult de rechter de rol van tritagonist. Met zijn vonnis brengt hij de oplossing van het conflict tussen de twee strijdende partijen en herstelt aldus de rechtsorde. Het is goed om dit bij wijze van inleiding voorop te stellen. Met deze uiteenzetting in het achterhoofd kan een ieder de rechtsgang moeiteloos volgen.

De president, een oude rot in het vak, behandelde de zaak zonder enig uitwendig vertoon van betrokkenheid. Jarenlange routine maakte een zedenmisdrijf in zijn handen even weinig schokkend als laat ons zeggen een diefstal met braak. Alle elementen van het tenlastegelegde feit kregen de nodige aandacht, tijd en plaats van de handeling, de mate van het geweld, de inmissio penis. Aan de persoonlijke omstandigheden van

de verdachte werden niet veel woorden gewijd. Een reclasseringsrapport bevond zich, bij gebreke van gegevens, niet bij de stukken. Uit het persoonsdossier bleek dat Alfredo 26 jaar was, geboren in Banda Abao, Curaçao, zeeman van beroep, varende op het Panamese vrachtschip Puerto Limon. Met de justitie was hij, voor zover bekend, niet eerder in aanraking geweest. Grace Hamilton, de vrouw die hij verkracht zou hebben, was een toeriste uit Wolverhampton, Engeland, 25 jaar oud, geboren in Bridgetown, Barbados, onderwijzeres van beroep. Ze was evenals Alfredo vrij donker van kleur, beiden noemden zich creolen. Ze hadden elkaar aan de bar bij Eylders op het Leidseplein leren kennen, hadden samen wat gedronken en waren daarna tot een uur of drie gaan dansen. Toen hij haar naar huis bracht liet hij de taxi plotseling bij een hotel op het Damrak stoppen; hij had haar bij een arm gegrepen en haar niet bepaald zachtzinnig het hotel binnengesleept. De hardhandige wijze, waarop hij de vrouw met zich meetrok, viel de nachtportier, die toch het een en ander gewend moest zijn, meteen op; hij vertrouwde de zaak niet en had, nadat de twee in de hen toebedeelde kamer op de derde verdieping waren verdwenen, de politie gebeld. Toen een agent ongeveer drie kwartier later arriveerde trof hij de twee naakt in bed aan. De vrouw verklaarde dat de man haar de kleren van het lijf had gerukt - een kapot gescheurde bh lag als stuk van overtuiging op de tafel voor de president - en dat hij met geweld gemeenschap met haar had gehad.

De officier had geen moeite met de bewijsvoering. Hij was een van de laatste vertegenwoordigers van het uitstervende kempaantype en schilderde de verdachte af als een op zijn prooi loerende wellusteling. In de hitte van zijn requisitoir liet hij zich 'Hier heerst niet de wet van de jungle' ontvallen.

De raadsman interrumpeerde: 'Mag ik de officier erop wijzen

dat Curaçao een schraal en dor eiland is,' waarop de president ingreep: 'U kunt dit soort opmerkingen beter voor u houden.'

Nadat de officier, niet van zijn stuk gebracht, nog een poosje had uitgeweid over het slachtoffer, een respectabele jonge vrouw, wier vertrouwen in een rasgenoot - 'ik bedoel een man van eendere herkomst' - diep was beschaamd, eiste hij één jaar en zes maanden met aftrek van de tijd in voorarrest doorgebracht.

De raadsman, sociaal bewogen en niet op zijn mondje gevallen, keek er vanzelfsprekend anders tegenaan. Waar berustte het bewijs op, vroeg hij zich af. Op de verklaring van een toeriste, die zich voor een genoeglijke avond in een grote stad een haar onbekende cavalier had aangemeten en met hem had gedronken en gedanst. Niets aan de hand. Het normale patroon van 'boy meets girl'. 'Ongetwijfeld heeft 's mans overhaaste manier van doen de aandacht van de nachtportier getrokken, maar sedert wanneer is haast in sexualibus een misdrijf? Het begrip fair play brengt met zich mee dat we ook haar manier van doen onder de loep moeten nemen. Als er werkelijk iets tegen haar zin was gebeurd, dan was er toch volop gelegenheid geweest om hulp in te roepen. Ze had maar een kik hoeven te geven en taxichauffeur én nachtportier zouden haar hebben geholpen om van de man af te komen. Ik ga niet zover te beweren dat het plegen van de geslachtsdaad van haar is uitgegaan, maar ik benadruk dat zij zich door de drank en opwinding van het nachtleven in een bruisende stad als Amsterdam in een toestand van gewilligheid, van "ga je gang maar" had gebracht. Of verwacht de officier soms een uitdrukkelijke, op schrift gestelde toestemming? Als alles normaal was verlopen zou het niet bij de vrouw zijn opgekomen om aangifte wegens verkrachting of wat dan ook te doen. Maar wat gebeurt er? Midden in de nacht wordt de deur van de

hotelkamer opengegooid en een argwanende agent van politie treft haar naakt op een bed naast een man aan. Om zich uit deze penibele situatie te redden weet ze niets beters te bedenken dan dat het allemaal met geweld, waartegen ze niet was opgewassen, is gebeurd. De onderwijzeres uit Barbados, een eiland waar Victoriaanse opvattingen nog altijd hoogtij vieren, valt terug in haar rol van kruidje-roer-me-niet; die van toeriste, van een vrolijk avondje uit, wordt grondig geëlimineerd. Meneer de president, edelachtbare heren, de getuige heeft één eed afgelegd, ze had eigenlijk twee eden moeten afleggen, één als onderwijzeres en één als toeriste. Was dat het geval dat zou de tegenstrijdigheid van haar verklaringen zonneklaar zijn gebleken.' Hij kwam tot vrijspraak en vorderde onmiddellijke invrijheidstelling van zijn cliënt.

De rechtbank weigerde dat laatste, wilde zich in alle gemoedsrust over de zaak buigen en bepaalde de uitspraak, zoals bij misdrijven gebruikelijk, op 'vandaag over twee weken'.

Elfredo heeft de uitspraak niet afgewacht. Hij is gestorven zonder te weten, zonder te willen weten of hij schuldig zou worden bevonden of niet. Het is bijna onvoorstelbaar dat een voor hem zo gewichtige uitspraak hem niet raakte, niet het alles overheersende centrale punt in zijn denkwereld was. Hij had toch op zijn minst op de beslissing kunnen wachten. Wie twee maanden en tweeëntwintig dagen in voorarrest heeft gezeten kan die twee weken toch ook wel doorkomen, zou je zo zeggen.

Ik probeerde, terwijl ik in Groet langs het Achterpad liep, een bevredigend antwoord te vinden op deze puzzel. Soms, buiten de rechtszaal, lukt het me om de dingen in een ander licht te zien, om de toga en de wetboeken te vergeten, om me te verplaatsen in andere denkpatronen. Maar dit keer lukte

het me niet. In plaats van me scherper voor de geest te komen dook het beeld van Alfredo steeds verder weg. Het was onwillig, het liet niets los. Ik kwam geen stap verder. Andere zaken, tientallen, honderden, eisten mijn aandacht. In arren moede gaf ik het op.

Ruim twintig jaar later loop ik weer langs het Achterpad. De grindweg is intussen geasfalteerd, er zijn wat dure huizen bijgekomen, maar voor de rest is het onveranderd gebleven, het Klimduin, de Vier Trappen, de dennen, de abelen. Ik ben al een jaar of wat gepensioneerd, met de rechtspraak heb ik geen bemoeienis meer, zelfs de jurisprudentie houd ik niet meer bij. Er bestaat nu eenmaal voor oud-rechters niet zo iets als Bronbeek, waar oud-gedienden onder elkaar onder het stof bedolven krijgsverrichtingen kunnen oprakelen. Vandaar dat ik de monologue intérieur heb gecultiveerd, ze biedt mij een genadige uitkomst, ik maak er als een herkauwend dier dankbaar gebruik van. Niemand zal me daarbij van gemakzucht kunnen beschuldigen. Ik houd me bij voorkeur bezig met die gevallen, waaraan, om het populair te zeggen, nog een slot moet worden gebreed. Geesje S., voor wie ik een zwak had, passeert de revue, Onne de B., die mij om onverklaarbare redenen dreigbrieven uit Egypte bleef zenden, Gerrit Ch., de oplichter, die het klaarspeelde om mij geld af te troggelen.

Maar vandaag is het de beurt van Alfredo en dat is gezien mijn gevorderde leeftijd een ware tour de force. Ik moet me verplaatsen in de situatie van een jongeman in de kracht van zijn leven, een zeeman, een eilander, een creool. Allerlei details van zijn zaak komen van achter de nevelgordijnen van het verleden weer te voorschijn, alleen zijn gezicht kan ik me niet meer voor de geest halen. Zou dat komen omdat hij tijdens de behandeling van zijn zaak nauwelijks heeft opgekeken? Hij

zal, zoals alle verdachten, zijn binnengeleid en op de verdachtenbank zijn gaan zitten. Toen zijn zaak werd uitgeroepen zal de deurwaarder hem wel hebben beduid dat hij moest opstaan. Ik verbeeld me dat hij met gebogen hoofd voor ons heeft gestaan, in een houding die deed denken aan Van der Lubbe na de Rijksdagbrand. Dat wat ik bij onze eerste en enige ontmoeting van hem heb opgevangen stelt bitter weinig voor. Om dat wat hem authentiek maakt te ontdekken zal ik hem vanuit mijn eigen inlevingsvermogen opnieuw moeten creëren. Ik ben geen spiritist, het is mij er niet om te doen om met zijn schim een praatje te maken, met zulke morbide spelletjes houd ik me niet op. Ik wil meer, ik wil het vraagteken achter zijn zelfmoord weg hebben.

Om daar achter te komen neem ik mijn toevlucht tot een van ouds bekende, voor de hand liggende kunstgreep. Ik laat Alfredo in zijn cel een brief schrijven, waarin hij zijn gevoelens en gedachten ordent en uiteenzet. Of hij in werkelijkheid daartoe bij machte was, weet ik natuurlijk niet; dat doet er ook niet toe, de brief die ik hem laat schrijven is niet anders dan een hulpmiddel, dat mij in staat moet stellen om in zijn huid te kruipen.

Aan wie moet de brief worden gericht? Dat is de eerste hobbel. Ik overleg bij mezelf of ik hem de brief aan zijn moeder zal laten schrijven of aan een goede vriendin. Aan beide oplossingen kleven bezwaren. Een zoon zal zich niet zo gemakkelijk tegenover zijn moeder uiten wanneer het om seksuele uitpattingen gaat. Te verwachten is dat dan een zekere terughoudendheid optreedt. En een vriendin lijkt me ook niet de aangewezen persoon bij wie hij daarmee zal komen aanzetten. Omdat ik er niet uitkom besluit ik er een open brief van te maken, in de trant van 'To whom it may concern', voor wie het aangaat.

Ik geef onmiddellijk toe dat de brief daardoor het vertrouwelijke, dat een brief aan een dierbaar persoon eigen is, zal missen, ze krijgt iets declamatorisch, ze streeft een doelgericht effect na. Daar komt bij dat in een brief aan een vertrouwd persoon veel wordt verondersteld, schrijver en ontvanger van de brief hebben het verleden, althans grote brokken uit het verleden gemeen. Een ogenschijnlijk onopvallende zinswending, een soort knipoog, onzichtbaar voor buitenstaanders, kan voor hen al genoeg zijn.

Ik had mij, het bleek al gauw, een onmogelijke taak gesteld. Al bij de openingszin struikelde ik over de problemen. Want ik stelde me niet tevreden met het antwoord op de vraag waarom hij een eind aan zijn leven had gemaakt, ik wilde bovendien weten waarom die vraag me niet losliet. Het was toch onbegonnen werk om me vandaag de dag nog te gaan verdiepen in alle onopgeloste raadsels uit mijn lange, men zegt eervolle, loopbaan. Wat bezielde me eigenlijk om mijn moeizaam opgebouwde gemoedsrust te laten verstoren door een willekeurig persoon met wie ik nooit enig persoonlijk contact had gehad. Ik kon toch op mijn vingers natellen dat hij mij alleen maar zou gaan bestoken met de wapens uit zijn arsenaal, twijfel, spot, hooghartig stilzwijgen. Of kon het zijn dat Alfredo me alleen daarom bleef achtervolgen, omdat hij mij, ons rechters, op het kritieke moment dat wij ons waar moesten maken, dat we uit de anonimiteit van onze subjectieve overwegingen tot een objectief oordeel moesten komen, voor schut had gezet, ons ons wapen, het vonnis, uit handen had geslagen, onze nobele, verheven missie van tritagonist illusoir had gemaakt.

Voor hem moeten andere criteria hebben gegolden, maar welke? Daar wilde ik achter komen, ik wilde het geheim van 's mensen drijfveren leren kennen, dat ik, ondanks mijn pro-

fessioneel doordringen in de verfijnde, uitgesponnen constructies van opzet en schuld, tot op de dag van vandaag niet heb kunnen ontsluiten. Ik wilde via hem het magnetisme van de dood leren kennen, de omarming van het grote onbekende, godbetert juist op het moment dat er voor hem niets heerlijkers zou hebben moeten bestaan dan te ontwaken uit de nachtmerrie van de onzekerheid, uit een gesloten cel naar buiten te stappen, de vrije lucht diep in te ademen. Ik wilde via hem te weten komen waarom de lokstem van het leven het moest afleggen tegen de roepstem van de dood. Wie zo oud is als ik hoeft zich niet langer te generen voor het pathetisch gesol met het bijna onmogelijke.

In de brief die ik hem wil laten schrijven, die ik hem niet dicteer, maar die hij, gestorven of niet, zelf moet invullen, zal hij ons, zal hij mij, duidelijk moeten maken waarom hij, als hij zich niet schuldig achtte, toch de straf aan zichzelf voltrok. In die brief zal hij duidelijk moeten maken waarom de vrijspraak, die zijn advocaat met zoveel aplomb had bepleit, voor hem geen vrijspraak betekende, waarom het er voor hem niets toe deed tot welk oordeel de rechtbank straks zou komen.

Terwijl de officier in zijn tenlastelegging zich had moeten beperken tot één nauw omschreven feit, dat te Amsterdam in de nacht van 2 op 3 juli zou zijn gepleegd, kent hij een dergelijke begrenzing van zijn doen en laten niet. Ik zal heel voorzichtig te werk moeten gaan. Als ik hem pres om zich te concentreren op deze ene nacht, als hij zou kunnen denken dat het mij om een postume herhaling van de rechtszitting te doen is, kan ik mijn voornemen net zo goed laten varen. De brief zal meer moeten inhouden dan een paar sobere feiten, waarover nauwelijks verschil van mening bestaat. Waar het om gaat is niet handeling zus of zo, niet het enkele feit van het neuken, maar de verschillende elkaar overlappende lagen,

trappen van een vormeloze angst waar hij geen vat op heeft.

'Grace!' Hij strekt zijn handen naar haar uit, klampt zich aan haar vast, hij is hulpeloos, hij komt klaar.

Ze - de politie, de officier, de rechters - willen weten of hij de verkrachting bekent. Ik weet het niet, wil hij uitschreeuwen, maar hij zwijgt, hij ondergaat de confrontatie met Grace in het kabinet van de rechter-commissaris als een vreemde, onwerkelijke hallucinatie. Daar staat ze tegenover hem, ze herkent hem, hij is het, dezelfde die haar uit de auto heeft gesleurd, haar armen heeft neergedrukt, haar benen met haar schoenen nog aan vaneen heeft gehouden. Geen woord over de machteloosheid waarin hij zich bevond, de redding die ze hem bracht. Ze is het vergeten, ze wil het niet meer weten, ze is de strikte, meedogenloze onderwijzeres uit Barbados, de engel met een vlammend zwaard, die verlangt dat 'justice shall be done'.

Het is niet de straf die hij vreest, de gevangenisstraf die ze hem zullen opleggen, het is het water dat zich boven zijn hoofd zal sluiten, het water dat zijn eiland omringt, waar hij als klein kind al bang voor was, waar hij niet in durfde te stappen, zijn voeten terugtrok, tot hij het plagen van de kinderen en de grote mensen beu was en daarom juist het water ging zoeken, zeeman werd.

Hij stuurt zijn moeder met lange tussenpozen kaarten uit de havens die zijn schip aandoet. Hij is matroos op de wilde vaart. De havens blijven witte, onbekende plekken voor hem, hij komt niet verder dan de eerste de beste kroeg, hij zoekt niet veel verder dan de eerste de beste meid. Een heel enkele keer gaat hij de stad in en koopt dan een zijden shawl, een ring of een halsketting voor zijn moeder, hij heeft zelfs voor een goudsmid een davidster uitgetekend, omdat hij wist dat

ze zo'n talisman graag wilde hebben. Zijn moeder vormt de binding met zijn eiland, hij heeft haar in geen jaren meer gezien, schrijven doet ze niet, ze heeft last van haar ogen, ze laat om de zoveel tijd de buurman een bericht sturen Poste Restante, in de hoop dat haar zoon dat zal ontvangen. Het is een ijdele hoop, want hij gaat niet naar het postkantoor, hij wil geen brief, hij is bang om daarin te lezen dat het slecht met haar gaat, dat ze heel erg ziek is, dood misschien. Toch blijft hij haar pakjes sturen, het is zijn manier van contact onderhouden; zolang hij die stuurt heeft hij het gevoel dat hij haar in leven houdt, dat ze de pakjes zal openmaken en aan haar burens en vriendinnen zal laten zien. Als ze haar dan vragen of hij al een vrouw heeft, zal ze doen alsof hij alle meisjes ter wereld om zijn vinger windt, dat hij de uiteindelijke keuze alleen maar uitstelt tot hij straks weer terug zal komen, op het eiland, in Banda Abao, voorgoed in haar buurt.

Hij moet er zelf om lachen, hij heeft geen benul wat liefde voor een vrouw inhoudt, hij heeft genoeg aan het water waarmee hij een verbond - tot de dood ons scheidt - heeft gesloten. Zijn contacten met vrouwen zijn kortstondig, hij komt en hij gaat, wat hij achterlaat zijn dollars, wat hij meeneemt zijn grimassen en een hol gevoel van binnen.

Het is zijn gewoonte niet om vrouwen aan te spreken, in de kroegen waar hij komt is hij gewend dat ze zich naast hem nestelen, om een drankje zeuren, zich aan hem opdringen. Toen Grace zich naar hem toe boog en hem om een vuurtje vroeg waren haar groene, vochtige ogen het eerste dat hij van haar opmerkte. Nadat ze haar sigaret had aangestoken vergat hij zijn aansteker uit te doen. Ze moest om hem lachen: 'Ik heb je niet gevraagd om me in brand te steken.' Zij is het, wist hij meteen. Om tijd te winnen stelde hij voor om

te gaan dansen. Terwijl haar lichaam, als daarvoor geschapen, zich tegen het zijne aansloot, fluisterde ze hem in het oor: 'Je moet me respecteren, stranger.'

Wat weet hij van haar? De ronding van haar harde billen, het kroezige schaamhaar, dat hem, toen zijn hand daar bleef dralen, aan een vogelnestje deed denken, de kleine, puntige borsten als van een jong meisje.

'Je weet niet eens wie ik ben.'

'Koningin van Ethiopië.' Het is de diepste vorm van respect, van verering, die in zijn hoofd opkomt.

'Africa gives me the creeps.'

'En wij dan?'

'The blue Caribbean.'

Maar nu ze in haar tweed mantelpak - zo door en door Engels - bij de rechter-commissaris tegenover hem staat, bezitten haar lichaam en hun gesprekken voor hem geen realiteit meer, ze zijn buiten zijn bereik gebracht, zijn vreemden, strangers, geworden. Hij luistert naar haar minutieuze weergave van het verloop van die nacht, tot aan de rit met de taxi. 'Dank je wel voor de plezierige avond,' hoort hij haar zeggen. De rest hoort hij nauwelijks, het gaat niet over hem, het gaat over een ander, die met geweld bezit van haar heeft genomen, een brutoot, een schoft, zo eentje die het verdient om te worden gecastreerd. Als ze ziet dat hij instemmend knikt, haalt ze haar schouders op. Dan ondertekent ze haar verklaring en verlaat de kamer zonder naar hem om te kijken. Het laatste dat hij van haar ziet zijn haar peau de suède schoenen, dezelfde die ze toen aanhad.

'Wil je misschien nog iets zeggen, iets dat we niet hebben aangeroord?'

'Nee, ik heb niets te zeggen.'

'Het hoeft niet. Een glas water?'

De RC, een vrouw van in de vijftig, beschikt over de zeldzame eigenschap van bewegoetheid met slachtoffer en dader. Het lijkt erop dat verdachten dat aanvoelen, ze hebben dikwijls de behoefte hun hart bij haar uit te storten, iets te openbaren van drijfveren, waar ze tot op dat moment zelf geen weet van hadden.

Elfredo schudt het hoofd, hij grijpt de hem toegestoken hand niet, hij blijft zwijgen. Hij heeft het gevoel dat het water al tot zijn lippen reikt en dat de reddingsboei die ze hem toewerpt het proces van verdrinken alleen maar zal vertragen. Hij wil niet onbeschoft zijn, hij wil de sympathieke, oudere vrouw niet om de tuin leiden. Begrip en medeleven zijn obstakels, die hij uit alle macht moet trachten te vermijden.

‘Ze weet beter dan ik wat er is gebeurd,’ zegt hij tenslotte, ‘als zij het zegt, zal het wel zo zijn.’

Zijn advocaat hamerde erop dat een veroordeling zo goed als uitgesloten was en prentte hem in dat hij op de zitting er beter aan deed om niets te zeggen.

‘Met dit soort zinnnetjes kan je de hele zaak verprutsen, de rechtbank kan daaruit een bekentenis lezen en dan hang je.’

Het lauwe, gelatene van Elfredo stoort hem.

‘Wil je dan niet vrij?’

‘Wie wil niet vrij zijn?’

‘Na de identiteitsvragen - je naam, je leeftijd en waar je bent geboren - moet je zeggen dat je alles aan je raadsman overlaat.’

‘Wat is er geëist?’ vroeg de gevangenebewaarder, toen Elfredo na de zitting weer naar het Huis van Bewaring in Assen was overgebracht.

‘Ik weet het niet,’ zei Elfredo, ‘je moet het mijn advocaat vragen.’

Had dat voor de cipier een vingerwijzing moeten zijn dat er iets met hem aan de hand was? Ik neem aan van niet, het is algemeen bekend dat verdachten door de spanning of vanwege de valium na afloop van de zitting vaak niet kunnen weergeven hoe het er is toegegaan. Nee, de cipier treft geen blaam, de raadsman niet, de officier niet. Wie dan wel?

Met een opengesneden slagader en zijn hoofd in de toiletpot is hij in zijn cel aangetroffen. De toiletpot, die hij met een prop - zijn verfrommelde broek - had verstopt, was tot de rand toe vol water. Als verdrinking zijn uiteindelijke doel en bestemming was geweest, dan was dit een lugubere imitatie van wat - in de ogen van een toeschouwer aan de zijlijn - een aannemelijk slot van zijn leven had moeten worden.

Artikel 28 van de Wet op de Rechterlijke Organisatie luidt: De leden van de rechterlijke macht zijn verplicht het geheim te bewaren opzichtelijk de gevoelens die in de raadkamer over rechtshangige gedingen door de raadsheren of rechters zijn geuit geworden.

Het geheim van de raadkamer verbiedt openbaarmaking van wat door de rechters wordt bedisseld, de besluitvorming en wat daaraan voorafgaat is geheim. Ik zou u natuurlijk, tegen alle regels in, kunnen vertellen hoe het vonnis zou hebben geluid, ware Alfredo in leven gebleven. Maar wat schieten we daarmee op, dat wat voor de officier, de raadsman en de rechters hoofdzaak was, waar het voor hen om draaide, was voor hem bijzaak, iets bijkomstigs, iets waarop hij niet wilde en hoefde te wachten. Hij had, om het populair te zeggen, geen boodschap aan ons.

Ik loop langs het Achterpad en snuif de geuren van duinrozen, jasmijn en kamperfoelie op. In de loop der jaren schuiven

ongemerkt hoofd- en bijzaken in elkaar, daders en slachtoffers, rechters en verdachten. Laat ons dat tot troost zijn.

De rode Toyota

Het is niet aannemelijk dat de rode Toyota, die bij Gonsalves & Sons in de showroom stond, *Het leven der Auto's* van Ilya Ehrenburg heeft gekend. Toch zal men hem - de uitgang a is bedrieglijk - een hoge mate van onderscheidingsvermogen niet kunnen ontzeggen. Als een zelfbewuste primus inter pares wist hij een niet te overbruggen afstand te scheppen tussen hem en zijn mededingers, welke wereldwijd bekende namen die ook droegen.

‘Oom Eddie, zullen we Erna die Toyota niet cadeau doen?’

Oom Eddie, oudste firmant van Gonsalves & Sons, eigenaar van de showroom en importeur van een ruim assortiment automerken, was niet enkel en alleen een geslaagde selfmade zakenman, die het binnen de koloniale verhoudingen tot grote welstand had gebracht. Hij was in zijn hele doen en laten het prototype van een bemiddelaar, een rol die hem - ofschoon hij nooit op de planken had gestaan - op het lijf was geschreven.

‘Oom Eddie’. De man die hem op een dergelijk familiere manier aansprak was van deze bemiddelende hoedanigheid beter dan wie ook op de hoogte. Mr Freddie Hooplot was op nog jonge leeftijd door zijn intelligentie en leergierigheid op de Paulusschool al opgevallen, hij had de surnumerairscursus met klinkende cijfers doorlopen en werkte vervolgens als adjunct-commies op de Gouvernements-Secretarie. Met een grote dosis nauwgezetheid en het achterwege laten van alles dat in de verste verte op het ontplooiën van eigen initiatieven zou kunnen lijken, was een mooie ambtelijke carrière niet uitgesloten. Desondanks was het in deze naoorlogse tijd zonder universitaire opleiding niet meer zo eenvoudig om hogerop te kunnen. Gelukkig was bij de gevestigde zakenlieden het inzicht gerijpt dat het niet in hun belang was om alles bij het oude te laten en dat een moderne, in Europa (liefst Nederland) opgeleide intelligentsia een noodzakelijke voorwaarde was

voor een evenwichtige sociale en economische ontwikkeling van het land. Het was dus niet ongewoon dat Freddie Hooplot door oom Eddie in de gelegenheid werd gesteld om aan de VU in Amsterdam zijn meestertitel te halen. Bij het terugbetalen van het renteloze voorschot werd als iets vanzelfsprekends niet lang stilgestaan. Dat zou pas hoeven te gebeuren als Freddie straks genoeg verdiende om de schuld, desgewenst in maandelijks termijnen, af te lossen.

Freddie heeft zijn studie in vier jaar afgemaakt. Vier jaar is kort, daar is iedereen het over eens, maar voor Erna, zijn vriendin, waren het vier lange, lange jaren. Ze was in alle opzichten het tegendeel van haar oudere zuster Alice, die nu al drie kinderen bij drie verschillende mannen had en vrij algemeen 'hete bol' werd genoemd. Om voor dat verachtelijke epitheton gespaard te blijven nam ze zich voor om zich met niet meer dan één man in te laten. Dit voor hautain aangeziene gedrag - 'Wat verbeeldt die meid zich wel?' - bracht haar in een zeker isolement, waardoor ze zich, meer dan anders het geval zou zijn geweest, op haar werk ging toeleggen. Als cassière bij Gonsalves & Sons wist zij door haar stiptheid en prettige verschijning, licht gekleurd en een tikkeltje Chinees, de aandacht van oom Eddie te trekken. Hij spoorde haar aan om een boekhoudcursus te volgen en binnen de kortst mogelijke tijd werd ze een van zijn vertrouwde medewerkers.

De terugkeer van Mr Hooplot bracht daarin verandering. Freddie was niet op zijn voorstel ingegaan om na afloop van zijn studie nog een jaar stage te lopen bij een bevriende handelsfirma in Rotterdam. Vol zelfvertrouwen was hij meteen na aankomst in Paramaribo een advocatenpraktijk begonnen. Erna zegde haar baan op om op het kantoor van haar vriend te gaan werken. Het was een eenmanskantoor dat zich voornamelijk bezighield met wat hier te lande de sociale advocatuur

wordt genoemd, maar wat in Paramaribo nog een onbekend fenomeen was en alleen al daarom iets verdachts. Een dergelijke vorm van dienstverlening brengt, van welke kant je het ook bekijkt, weinig brood op de plank en het lag dan ook voor de hand dat Freddie zich met de politiek ging inlaten. Maar juist op dit gebied was het dat zijn intelligentie hem parten speelde. Advocaat voor de armen en minder bedeeden mocht dan lofwaardig zijn, al gauw deed het gerucht de ronde dat hij de mensen opzette tegen de gevestigde orde van banken, importeurs, handelshuizen, multinationals. Het gerucht nam in deze kringen een zodanig vaste vorm aan, dat Eddie, om niet als de aanstichter van het kwaad te worden aangemerkt, het geraden vond een gesprek onder vier ogen met Freddie te hebben.

‘Is het waar, Freddie?’

‘Wat waar, oom Eddie?’

‘Dat je communist...’

‘Hoe komt u erbij, integendeel, ik weerhoud ze.’

‘Om wat te doen?’

‘Dat weten ze zelf nog niet. Maar laat mij het u zeggen. Er broeit wat.’

‘Onzin. Niemand komt hier om van de honger. Het is geen India, Suriname is een gezegend land. Laat het zo blijven.’

Het gerucht hield aan.

Lucratieve zaken bleven Freddie's deur voorbij gaan. En de kleine man van wiens stemgedrag hij afhankelijk was om als lid van de Staten te worden gekozen, had al gauw door dat hij er meer baat bij had wanneer hij achter een van de grote partijen, die wat te vergeven hadden, aanliep, dan wanneer hij zich achter Mr Hooplot schaarde.

De grote ommekeer kwam toen de charismatische leider van de grote creoolse partij stierf zonder een algemeen erkende

kroonprins te hebben nagelaten. In de daaropvolgende verwarring wist de combinatie Hooplot / Leeflang - Leeflang was een journalist - met hun anti-corruptiecampagne drie van de zesendertig zetels te veroveren. In de coalitieregering die na veel geharrewar tot stand kwam kreeg Freddie de post van minister van Economische Zaken toebedeeld.

Indien oom Eddie er trots op was dat zijn voormalige beschermeling het tot zo'n invloedrijke positie had gebracht, dan liet hij daar in ieder geval niets van naar buiten blijken. Zijn gelukwens bleef beperkt tot een met flessen Veuve Clicquot en Courvoisier aangevulde fruitmand. Ingetogener kon bijna niet. Het anti-corruptieprogramma van het duo droeg tot op zekere hoogte zijn instemming. Er waren, daar was vrijwel iedereen het over eens, door vergaande toegeeflijkheid tegenover politieke vrienden, een paar onfrisse praktijken het bestel binnengeslopen, die het daglicht en zelfs de schaduwen van de nacht niet konden verdragen.

'Oom Eddie, wat zegt u ervan, zullen we Erna die Toyota niet cadeau doen?'

'Wie, wij?'

'Ja, wij. Ze zou niets liever willen.'

'Hoe weet je dat?'

'Ik heb het haar gevraagd.'

'En wat zei ze?'

'Dat zei ik u toch?'

'Zeg aan Erna...'

'Ik hoef haar niets te zeggen, oom Eddie. Ze weet zeker dat u haar zo iets moois nooit zal willen weigeren.'

Wat Erna wist, wist Eddie maar al te goed. Wat Freddie wist, dat was de brandende vraag die nu op hem af kwam en hem van zijn stuk bracht. Had Erna haar vriend op de

hoogte gebracht van wat zich tijdens diens studie in Holland tussen hen had afgespeeld? Hij had tot nu toe geen enkele directe of indirecte hint in die richting ontvangen. Dit was voor het eerst dat hem, door de minister van EZ nog wel, de rekening onder de neus werd gehouden. Maar was het wel de rekening? Het zou niet de eerste keer in de geschiedenis zijn dat politici zich datgene wat ze eerst hadden bestreden, later als iets vanzelfsprekends, als een correlaat van de macht toeëigenden. Hij was het gesprek dat hij een tijd geleden met Freddie had gevoerd, nog niet vergeten. 'Er broeit wat.' Het zou best kunnen dat dit zijn manier was om de rekening met de compradores - het woord was vanuit Cuba naar Suriname overgewaaid - te vereffenen. Ze hadden aan hun ongefundeerde argwaan genoeg gehad om hem een behoorlijke boterham te onthouden, hadden hem en zijn advocatenpraktijk links laten liggen, en nu was hij aan zet.

De aanhangers van het duo Hooplot / Leeflang, groter in aantal dan voor lange tijd mogelijk gehouden, waren te voet, op karren en vrachtauto's door de straten van Paramaribo getrokken en hun daverend gejoel 'Hoop-lot-Leve-lang, Hoop-lot-Leve-lang klonk nog na in zijn oren. Hij had zelf toen hem voor de zoveelste maal door de propagandisten van de gevestigde partijen een bijdrage voor hun verkiezingsfonds werd gevraagd, een omineus grapje gemaakt: 'Wie hoopt ziet toe dat hij lang leeft.'

Minister van Economische Zaken, dat hield in dat Freddie over importvergunningen en deviezentoewijzingen besliste. De bloei, ja zelfs het voortbestaan van Eddie's op import gebaseerde handelshuis was afhankelijk geworden van, overgeleverd aan de goedgunstigheid van zijn voormalige beschermeling. Jaren geleden, toen hij nog vol vertrouwen in de toekomst van het land, het initiatief had genomen om Freddie in Holland te

laten studeren, zou hij in zijn handen hebben geklapt als het in hem was opgekomen dat Freddie nog eens deze post zou gaan bekleden. Nu was het dan zover. Freddie stond naast hem in de showroom en streek met zijn hand over de glimmende motorkap van de Toyota. Hij zag in dat hij geen tijd had om over een beslissing na te denken.

‘Een mooi cadeau. Ik wil niets liever. Wat vind je van die beige Suzuki, daar links in de hoek, of die kleine, snelle Honda?’

Freddie begon te lachen. Hij hield het lachen aan tot het een geforceerde grijns was geworden.

‘Sorry,’ was alles wat hij zei. Hij maakte aanstalten om te vertrekken. Buiten stond zijn dienstauto met chauffeur op hem te wachten. Het was vier uur in de middag, oktober, droge tijd. De wind was komen opzetten en verjoeg de hitte die over de stad hing. Eddie liep met hem mee naar buiten. ‘Het komt in orde,’ zei hij. Freddie deed alsof hij het niet had gehoord. Hij stapte in zijn auto, maar maakte direct daarop het portier weer open, stapte uit, ging naar Eddie toe, pakte diens rechterhand met beide handen en zei: ‘Er staat nog een oude rekening open. Ik ben het niet vergeten.’

Erna. Zou ze het hem verteld hebben? Ze wist ervan, had Freddie gezegd, maar wat betekende dat? Hield dat in dat Erna hem alles verteld had. Hij was te oud om zich nog goed voor te kunnen stellen hoe zo iets tussen jonge mensen toegaat. Slaan, schelden, tieren, verzoenen, omhelzen, pijn doen, strelen, huilen. Ach wat, daar ging het immers niet om. Dat betrof het intieme leven tussen twee gelieven waar hij buiten stond. Uiteindelijk, als ze uitgeraasd waren, zouden ze hun handen ineenslaan en een plannetje uitdenken. Om hem te treffen, om zich op hem te wreken, hem als boosdoener vast te nagelen. Voor Freddie, intelligent als hij was, was het een peuleschil om zo'n ondoorzichtige, ingenieuze constructie in elkaar te

flansen en ervoor te zorgen dat wat erachter schuilging niet aan het licht kwam. Wat de armzalige, bij hem in het krijt staande advocaat niet vermocht, kon de nieuwbakken minister van Economische Zaken zich met gemak veroorloven. Eddie was koopman genoeg om te beseffen dat hij met het afstaan van de Toyota nog niet van hem af was. 'Tegen finale kwijting,' de geruststellende slotzin die het mogelijk maakte om zonder omzien verder te gaan, was uitgebleven. Ieder woord dat Freddie had losgelaten kreeg ineens een onheilspellende, dubbele betekenis.

'Er staat nog een schuld open.' De oude, nooit afbetaalde, kwam, sedert Freddie minister was geworden, niet langer in zijn boeken voor. De andere...

Erna, jong en smetteloos aan de kassa, had zijn aandacht getrokken, zijn begeerte opgewekt. 's Middags, als ze fris gebaad in een lichte, mouwloze jurk daar stond, had hij geregeld een voorwendsel gezocht om haar bij zich te roepen. Ze moet hebben aangevoeld dat hij van haar gecharmeerd was. De wijze waarop ze hem bedankte, toen hij Freddie dat genereuze voorstel deed, hoe ze zich over hem boog om hem een zoen op zijn voorhoofd te geven, net alsof ze er geen erg in had dat haar borsten in die lage jurk zijn wangen beroerden. Zo was het begonnen. Niet anders. Wat hij voor een frivol verzetje had gehouden groeide uit tot een moeilijk te kanaliseren obsessie. Zijn begeerte was niet die van een man die op neuken uit was, ze bestond veeleer uit het verbaasd terugvinden, het herkennen van een verloren gewaande tinteling in zijn bloed. Zo overrompelend was het gevoel, dat hij het tegen elke prijs wilde vasthouden. Zijn zakelijk instinct bleef daarbij het kompas waarop hij voer. De snelle promotie die hij Erna liet maken viel samen met het belang van zijn zaak. Ze kreeg op grond

van haar accuratesse een zodanige vertrouwenspositie op de boekhoudkundige afdeling, dat dagelijks contact tussen hen een even noodzakelijk als onopvallend vereiste werd. Van een smerig, uitgekookt plannetje was geen sprake. Haar elke dag in de beslotenheid van zijn kamer dicht bij zich te hebben en afwachten wat voor heerlijkts daaruit zou voortvloeien, meer hield zijn opzet niet in. Als zakenman was hij gewend door het treffen van kwieke maatregelen het lot een handje te helpen.

Erna's handen, dezelfde handen die aan de kassa zo rap met munten en bankbiljetten konden omgaan, waren al heel gauw geen onbekenden meer voor hem, hij had ze op een moment dat ze daar niet op verdacht was weten te vangen, lang vastgehouden, ze als blijk van innig vertrouwen tegen zijn borst gedrukt. Daar bleven ze rusten, terwijl Erna naast zijn stoel bij zijn bureau stond, waarop ze de bladen met cijfers voor hem had uitgestald.

Het bleef niet bij deze ene keer, het vertrouwelijk gebaar werd herhaald, werd gewoonte. Was hij het die zijn hemd had opengeknoopt of was zij het? Hij wist het niet meer, het deed er niet meer toe. Langzamerhand kwamen haar vingers in beweging, vonden hun weg tussen borstharen, zochten zijn tepels op. Hij moest zich inhouden om niet te kraaien van plezier, het plezier van een oude impotente man, die zich toch nog probeerde een houding te geven door zijn ogen gericht te houden op de debet- en credit-kolommen voor hem op het bureau. In geen geval mocht het zakelijk aspect van haar aanwezigheid in zijn kamer verloren gaan, het was juist deze opstelling - hij op zijn vaste stoel, zij lichtelijk gebogen, in een respectvolle houding naast hem - die ervoor zorgde dat zijn positie als degene die het voor het zeggen had, ongewijzigd bleef.

Het leven in Holland was duurder dan voorzien. Freddie had Erna geschreven dat hij niet rond kon komen, schulden moest maken, niet kon deelnemen aan het verenigingsleven, moest afzien van nuttige sociale contacten. Ze sprak erover met oom Eddie. Ze vroeg niets, ze liet het aan hem over om daar iets aan te doen. In een opwelling van driestheid overschreed hij de grenslijn die hij voor zich had uitgestippeld en bracht haar hand naar beneden naar zijn buik, daar waar zijn geslacht verpakt zat achter broek en onderbroek. Erna liet hem stilzwijgend begaan, niets stond een verhoging van Freddie's toelage meer in de weg.

Er brak een periode aan dat Erna's hand de ritssluiting niet wist te vinden. Het leek alsof haar aandacht op iets dat zich buiten het kantoor afspeelde was gericht. Eddie zag in dat de malaise waarin zij zich bevond niet van de ene op de andere dag zou overwaaien en dat het initiatief weer van hem moest uitgaan.

'Je doet zo afwezig, is er wat met Freddie?'

'Nee, hoe komt u erbij?'

'Waarom ga je hem niet eens opzoeken? Een drieweeksretour met de SLM.'

'Van u, oom Eddie?'

'Ja, van mij.'

Erna's hand zakte af naar beneden. Het begin van een o, zo aarzelende erectie werd voelbaar. Erna gaf er een lichte tik tegenaan.

'Oom Eddie, u bent stout.'

Oom Eddie, de weldoener. Hij hield ze, Erna en Freddie, bij elkaar, hij de bemiddelaar bij uitstek. Met wat voor hem overschoot, als het uitleven van hun behoeften z'n beloop had gehad, was hij ruimschoots tevreden. Meer kon hij niet aan en wat hij niet aankon liet hij met rust. Deze sobere gedragsregel

had hem altijd doen afzien van wilde speculaties en had aanzienlijk bijgedragen tot de groei en bloei van Gonsalves & Sons. Hij was er tenslotte zo mee vergroeid dat hij op den duur niet eens meer doorhad hoe dit zijn driftleven had afgeknepen en gekortwiekt.

Gedurende de vier jaar dat Freddie in Holland was, steevast zo tegen eind augustus, bespeurde Eddie bij Erna dezelfde eendere tekenen van verslapping en afwezigheid. Je kunt er de klok op gelijk zetten, concludeerde hij dan lankmoedig bij zichzelf, laten we hopen dat ze niet zwanger terugkomt.

‘Was Freddie blij je te zien?’

Ze knoopte zijn hemd los. ‘Ik neem aan van wel.’

De verhoging van de toelage stelde Freddie in staat om een vaste relatie met de dochter van een hoge ambtenaar aan te knopen, die slechts onderbroken werd door het jaarlijkse drie weken-interval van Erna's overkomst. Hij had haar leren kennen op een feestavond van de culturele beweging van studenten en arbeiders ‘Wi sa stre’, Wij zullen strijden. Met haar uitgesproken progressieve opvattingen wist ze zijn aanvankelijke politieke lauwheid al gauw in het tegendeel te doen omslaan, zwart bewustzijn en trots op zijn door de jaren heen geminachte taal. Samen genoten ze als de jonge dichters hun verzen in het Sranan tongo gedreven voordroegen en hij haar de vertaling van de woorden in het oor fluisterde. Eenmaal op het spoor gezet begon hij zich steeds meer met de sociale achtergrond van de ‘négritude’ bezig te houden en hij nam zich voor straks bij zijn terugkeer in Suriname de ideologie verder uit te diepen. Toen, na afloop van zijn studie, dat moment genaderd was vertelde hij zijn vriendin van het bestaan van Erna. Ze was minder verrast dan hij had verwacht. Ze stelde hem niet voor de keus, zij koos voor Erna. ‘Je moet een zwarte vrouw naast

je hebben.' Toen was het pleit snel beslist. Hij sloeg het aanbod nog een jaar stage te lopen af en keerde zo snel mogelijk naar Suriname terug.

Erna zat achter het stuur van de rode Toyota. Het was alsof die zijn instemming met de afwikkeling van de transactie wilde betuigen, zo gevoelig en soepel reageerde hij op handbewegingen van haar. Op Freddie's aandringen was ze Eddie van kantoor komen halen om hem naar het vliegveld Zanderij te brengen, waar de vertegenwoordiger van een assemblagebedrijf, dat van plan was een vestiging in Suriname op te zetten, moest aankomen. Het was voor het eerst sinds lange tijd dat ze, nu de vrouw van de minister, dicht bij hem was.

'Weet je dat ik jaloers ben.'

'Op wie, op Freddie?'

'Nee, kun je het niet raden?'

Haar hand omklemde de versnellingspook. Ze bloosde.

'Op de Toyota, houd toch op, mijn baby.'

Haar baby, de vrucht van een conceptietijdvak dat vier volle jaren had geduurd. En die oude verwende oom Eddie naast haar deed nog jaloers ook. Ze moest lachen om het idiote idee.

Hij drong aan: 'Weet Freddie dat jouw baby ook van mij is.'

'Waar heb je het over, oom Eddie, er is toch niets gebeurd.'

Niets gebeurd. Alles wat bij hem onder zijn schedeldak lag opgeslagen telde voor haar niet. Hij wilde dat ze begreep hoe hij haar miste, hoe hij nog altijd in gedachten haar hand over zijn lichaam liet zwerven, hoe hij het gevoel had dat hij van binnen uitdroogde, een levende mummie.

Ze was niet hardvochtig. 'Het is u aan te zien dat tante Loes goed voor u zorgt. Uw wangen zijn de laatste maanden heel wat voller geworden.'

Tante Loes, zijn vrouw. Dat was nou het allerlaatste waar

ze mee aan moest komen. Hij nam dat niet, zijn handen sloegen uit, gebaarden wild, de Toyota, gewend aan Erna's liefdevolle benadering, schrok ervan, begon te slingeren, raakte van de weg af, sloeg over de kop.

Toen hij, zwaar gekneusd, in het ziekenhuis bijkwam, werd hem voorzichtig de dood van Erna medegedeeld. Het kwam bij niemand op om hem iets over haar baby te vertellen, hoe ze die hadden aangetroffen, wat daarvan was geworden. Hij had de indruk dat hij er verkeerd aan deed om ernaar te vragen, alsof zijn belangstelling voor de Toyota afbreuk kon doen aan het verschrikkelijke drama van Erna's dood.

Freddie kwam hem in het ziekenhuis opzoeken. Hij had het over wielsporen die uitwezen dat Erna plotseling een ruk aan het stuur moet hebben gegeven. Zonder aanwijsbare reden. 'U mag uw God danken dat u het er nog levend hebt afgebracht.'

'Gods wegen zijn ondoordringbaar,' hoorde hij zichzelf zeggen. Hij sloot zijn ogen. Hij-en-God alleen wisten dat hij in een vlaag van jaloezie, van losgewoeld verlangen, zijn handen naar het stuur van de Toyota moet hebben uitgestoken. Van wat er daarna was gebeurd kon hij zich niets meer herinneren.

Freddie bleef plichtmatig aan het bed zitten. Allerlei tegenstrijdige gedachten raasden door zijn hoofd zonder ergens tot een halt te komen. Het gezeur van Erna, de rode Toyota, kijken hoever hij met oom Eddie kon gaan, Hoop-lot-Leve-lang, Hoop-lot-Leve-lang, Wi sa stre. Het klopte niet. Er was iets anders, iets dat hij diep in zijn geheugen had weggestopt, voor altijd, meende hij, begraven, omdat hij niet wist wat hij ermee aanmoest. Erna had zich in een onbewaakt ogenblik, of omdat ze het niet langer voor zich kon houden, laten ontvallen dat Eddie een vieze oude vent was.

'Zeg eens eerlijk, heeft hij je genaaid?'

‘Hoe kom je daar nou bij,’ had ze geantwoord, ‘hij is nooit aan me gekomen.’ (Dat was waar, Eddie had zijn handen thuis gehouden. Anders, dat meende ze in ernst, had ze het geen vier jaar bij hem uitgehouden.) ‘Wacht maar tot jezelf oud bent.’

Oom Eddie, die oude zak en nog altijd niet uitgeblust. Toch was het goed beschouwd een geruststellende gedachte als hij het vergeleek met wat hij in die vier jaar in Holland had uitgespookt. Om zijn achterdocht in de kiem te smoren of, kan het zijn, misschien juist om hem op te juttten, om meer aandacht van hem te krijgen, had ze eraan toegevoegd: ‘Als we geen kinderen kunnen krijgen, ga ik weer bij oom Eddie werken.’

Werktuiglijk herhaalde hij hardop die woorden. Eddie's bril lag op het kastje bij zijn bed. Hij kon het verwrongen gezicht van Freddie niet zien, hij hoorde alleen maar de muziek van de woorden, een hemelse cantate, die door de ziekenkamer ruiste en alle pijn tot bedaren bracht. Het bezoek was afgelopen. Freddie zat nog steeds aan het bed, stijf kaarsrecht, bewegingloos. Zijn gedachten bleven in het rond draaien: de wielsporen, een ruk aan het stuur, zonder aanwijsbare reden. Straks zal de club van oom Eddie - De Lions - het totaal verfrommelde karkas wel op een stellage langs de weg naar het vliegveld laten hijsen. Ter afschrikking van roekeloze automobilisten. Erna! Ineens schoot het los, knalde het in zijn hersens: *Jij!*

Eddie reageerde niet, zijn ogen bleven gesloten, zijn ademhaling was nauwelijks meer hoorbaar. Freddie drukte op de bel om de verpleging te waarschuwen. Een zuster kwam aangesneld, voelde de pols, las de instrumenten af, legde een thermometer aan.

‘Niets aan de hand. We kunnen hem beter rustig laten slapen.’

Hij heeft een sterk gestel. De dokter denkt dat hij er snel bovenop komt.'

Freddie treuzelde nog even. 'Hij wel,' mompelde hij, voordat hij op zijn tenen de kamer uitsloop, 'hij wel'.

Piep, piep, piep
(Het mausoleum van de innerlijke vrede)

Lied van Eef en een andere ik

Toen zij gezeten was
daar bij het vuur,
heb ik geweten pas
hoe schoon het uur.

In Eefjes ogen lag
donkere gloed,
om hare lippen
een lachen, zo zoet

dat ik gesmolten ben
van zoveel zaligheid,
mijn dood was als mijn leven,
enkel maar malligheid.

Verborgen in een flesje
bengelt wat van mij bleef,
een heel klein plasje water,
aan de halsketting van Eef.

Verscholen tussen haar borstjes
hoor ik haar grote smart
om mij, het plasje water,
dat bengelen moet aan haar hart.

En elke avond zegt ze:
'Liefje, zo lang als ik leef
zul je steeds blijven bengelen
tussen de borsten van Eef.'

'En als ik eens moet sterven,
liefje, dan neem ik je mee,
dan zullen voor eeuwig blijven
wij, liefje, alleen met z'n twee.'

Toen Eefje haar tijd voelde nad'ren
deed ze haar halsketting om,
de mensen die dat zagen
vonden het ijdel en dom.

Maar toen ze mij wilden nemen
weg van haar, gooide een neef
het flesje om en viel ik
boven het lichaam van Eef.

Zo zijn bij elkander gebleven,
de dood en de mensen te sterk,
Eef en ik en we rusten
tezamen onder één zerk.

Weinig had ik kunnen bevroeden dat dit speelse, uit mijn studententijd stammende vers een motief bevatte dat nog lang zou blijven natrillen. We, mijn vriend Appie en ik, woonden destijds in Leiden aan de Oude Rijn. We waren vijfdejaars, dicht aan afstuderen toe, hadden ieder een eigen slaapvertrek en deelden voor het overige een ruime, geriefelijke kamer. Het was geen gebruikelijk arrangement, dat moet ik toegeven, de meeste studenten stelden een eigen kamer, hoe karig ook, op hoge prijs. Ons huis was een typisch Leids studentenhuus met vaste ongeschreven regels, die, dat zie ik nu wel in, voor een buitenstaander verbazing konden wekken, maar in het toenmalige, van evolutie afkerige Leidse studentenmilieu als

de gewoonste zaak van de wereld werden beschouwd. Hoofregel was dat de bewoners van het huis na tien in hun kamer geen damesbezoek mochten ontvangen. Wie dat niet aanstond en geen manier kon bedenken om, wanneer de nood dat gebod, dit verbod te ontduiken, moest onderdak zien te vinden op minder in tel zijnde, dat wil zeggen minder bij onze levensstijl passende adressen. Met mijn hand op mijn hart kan ik, voor zover mijn herinnering reikt, verklaren dat mijn hospita en ik op het punt van voornoemd huishoudelijk reglement nooit enige onmin hebben gehad. Ik vertel u dit alleen maar omdat de klok van tien, zij het onder totaal andere omstandigheden die geen van ons ooit had kunnen voorzien, een bijzondere, ik durf zelfs te zeggen, sinistere rol in mijn verdere leven heeft gespeeld.

Appie en ik studeerden beiden rechten, waren lid van LSC, het Leids Studenten Corps, kwamen in de nachtelijke uren geregeld op de sociëteit, maar waren ieder genoeg individualist om geen onafscheidelijk koppel te vormen. Appie was erg gezien, lid van een aantal selecte disputen, die niet voor mij openstonden. Zonder dat hij er erg in had straalde iets van zijn aanzien ook op mij af. Ik wil niet beweren dat ik me aan hem optrok, al kon hij, anders dan ik, bogen op een voorgeslacht dat van vader op zoon in Leiden had gestudeerd.

Appie hield van muziek, speelde niet onverdienstelijk piano; mijn muzische inbreng bestond uit het schrijven van poëzie, die geregeld in het studentenweekblad *de Virtus* (ik was een van de redacteurs) en een enkele maal in de almanak werd opgenomen. Twee beginregels hebben me in ons besloten wereldje zelfs een zekere vermaardheid bezorgd. Ik doel op

Ik klim
overall in
en op
Anne-Marie heeft met haar mooie ogen
haar man en minnaar beï bedrogen.

Het is me overkomen dat een oud-Leidenaar mij in den vreemde toevallig tegen het lijf liep en prompt met een olijke blik in zijn ogen (alsof hij zeggen wilde: jij bent me er eentje) deze regels begon te citeren. Maar om op mijn onderwerp terug te komen, Appie had een vaste vriendin, Mia; ik daarentegen had op dit voor jongelieden van onze leeftijd zo vertrouwde gebied een aanzienlijke achterstand.

De oorlog, die met dreunende ganzepas op ons afkwam en waarvan we ons desondanks geen voorstelling konden vormen, maakte een einde aan ons zorgeloos bestaan. Appie sloot zich als een van de eersten bij de Nederlandse Unie aan, die hij als een tegenwicht zag voor de verachtelijke NSB. Zijn rotsvast geloof in een geallieerde overwinning stuitte daar al gauw op een latente vorm van wankelmoedigheid, waarna hij de beweging - in die dagen sprak je niet van een partij maar van een beweging - de rug toekeerde. Toen hij eenmaal, hoe weet ik niet, in contact was gekomen met leden van een kleine verzetsgroep wist hij onmiddellijk wat hem te doen stond. Zijn onverzettelikhed, betrouwbaarheid en een zeker natuurlijk overwicht maakten dat de leden van de groep, die uit een heel ander stratum van de maatschappij kwamen, hem als de leidende figuur gingen beschouwen. Door hem aangestoken sloten Mia en ik zich ook bij de groep aan, al kan ik niet bepaald zeggen dat we daar met open armen werden ontvangen. Mia kreeg het voor elkaar om het aanvankelijke wantrouwen in de kortst mogelijke tijd in het tegendeel te doen omslaan;

kleine klussen, grote klussen, binnens- of buitenshuis, het deed er niet toe, ze gaf zich onvoorwaardelijk aan de haar toevertrouwde taken over. Mij ging dat niet zo best af. Appie's makkers waren van mijn inzet en geschiktheid voor het werk niet erg overtuigd; ze hielden mij overduidelijk op een afstand; ik mocht wat hen betreft voor spek en bonen meedoen.

***

Het is een paar maanden goed gegaan. Hoewel Appie bekwaam en voorzichtig te werk ging en geen gekke dingen deed, liep hij, vermoedelijk door loslippigheid van een van de leden van de groep, tegen de lamp. Hij werd in Scheveningen, in het Oranje Hotel, gevangengezet in afwachting van zijn berechting. Een van de cipiers smokkelde bij het eten een briefje voor hem naar binnen. Het was van Mia. Tot dan toe was het voor hem een geruststellende gedachte geweest dat bij de vele ondervragingen haar naam niet was gevallen. Nu bleek dat ze haar lange tijd, wel een maand of drie, hadden geschaduwd voor ze tot aanhouding waren overgegaan. Ze schreef dat hij haar moest vergeven en vergeten. Ze was hopeloos verliefd geraakt op Fritz, de officier die haar dagenlang had ondervraagd. Appie hoefde niet bang te zijn, ze had niets verklapt en, wat er ook gebeurde, dat zou ze niet doen. 'Ik beseft dat je mij een rotmeid zal vinden,' schreef ze, 'maar wat wil je, het is nu eenmaal zo gelopen. Het is zo'n sterk gevoel, ik kan er niet tegen vechten. Jij bent anders, ik bewonder je en dat zal ik altijd blijven doen.' Appie zond drie dagen later via dezelfde cipier een bericht door dat Mia geliquideerd moest worden. Preventieve liquidatie, ze wist te veel. Het bericht kwam bij mij binnen. De groep, van haar spil beroofd, was na Appie's arrestatie uiteengevallen en deels verspreid en ondergedoken.

Van buitenbeentje was ik plotseling tot spil gepromoveerd. Ik was razend, woedend op Appie, die ik ervan verdacht op zo'n afgrijselijke manier zijn jaloezie op zijn vriendin te willen koelen, woedend op Mia, die zo iets laaghartigs had kunnen uithalen, woedend op mezelf dat ik me in deze ongemakkelijke positie had laten manoeuvreren. Terwijl ik nog aan het overleggen was hoe hier onderuit te komen, zorgden Mia en haar nieuwbakken vriend ongewild zelf voor een oplossing. Ze waren voor een kort bezoek naar Kottbus, waar zijn ouders woonden, vertrokken en zijn daar niet aangekomen. Spoorloos, van de aardbodem verdwenen. Een onopgelost gebleven raadsel. Hun namen komen voor op de lange lijst van in de oorlog vermiste personen, van wie al sedert jaren officieel vaststaat dat ze dood zijn.

***

Vijfenveertig jaar later heb ik Appie's moeder opgezocht. Ik had haar vanuit Sydney, waar ik me na mijn pensionering blijvend had gevestigd, geschreven dat ik ter afdoening van wat zaken in Holland moest zijn en dat ik van de consul had vernomen dat ze in Amsterdam woonde. Nog altijd. In hetzelfde statige huis aan de gracht waar ze na de dood van haar man was blijven wonen. Ze schreef me terug dat ze nu wel heel oud was, maar dat ze zich mij nog goed kon herinneren. Ik werd op de thee gevraagd.

Toen ik aanbelde deed ze zelf open, een negentigjarige vrouw met een vrijwel kaarsrechte rug, terwijl ik, na een auto-ongeluk, moeizaam steunde op een stok. Ze was altijd mooi geweest, schoot me te binnen, Appie had veel van haar. Ze had zich kennelijk voorbereid op het doel van mijn komst en vroeg me, nadat we over en weer wat informatie hadden uitgewisseld

- van mijn kant een loopbaan in het Verre Oosten, een mislukt huwelijk en geen kinderen - of ik de kamer van Albert wilde zien.

Ik kreeg het gevoel dat ik het binnenste van een tempel betrad: er heerste in dit vertrek een onwerkelijke, absolute stilte, de tijd had er stilgestaan. Zelfs de geopende vleugel liet weten dat de toetsen in geen jaren waren beroerd; een partituur lag opengeslagen, een mazurka van Chopin. Er hing een verweerde blauwe blazer over een stoel, ik zag een Njorddas, ik herkende een floret en een sabel uit de tijd dat we nog bij Gijsberti Hodenpijl schermden. Een Bos-atlas, boeken natuurlijk, een tennisracket in een hoes, dozen met tennisballen. In een hoek stond een kolossaal houten hobbelpaard, dat ik niet thuis kon brengen - een relict uit zijn kinderjaren, vermoedde ik. Een sandow en een paar halters lagen op de vensterbank. Foto's, levensgrote foto's aan de wand en op zijn bureau: Appie in het uniform van de Gele Ridders, voorovergebogen op een paard bezig een hindernis te nemen. Ja, zo kende ik hem, sportief, koppig, op het arrogante af, knap. Trots op zijn voornamen komaf, wars van de slordigheid waarmee zijn studiegenoten met seks en erotiek omsprongen, hun nonchalance, hun lichte spot om zijn hoofse manieren. Mia beantwoordde aan zijn ideaal, klassieke trekken, een mooi, open, serieus gezicht, lichte ogen, golvend, loshangend kastanjebruin haar, stevige, welgevormde benen die een voluptueus lichaam droegen. Ze studeerde Italiaans, was nog maar net aangekomen in Leiden, was vier of vijf jaar jonger dan Appie en keek erg tegen hem op. De foto's van Mia, lezend met de beide ellebogen op tafel, met Appie wandelend langs het strand in Noordwijk (het is Noordwijk, want ik herkende het Huis ter Duin), met Appie op de dansvloer. De moeder opende een la van het bureau. Vol brieven. Brieven die Mia eens aan Appie

had geschreven, die hij bewaard moet hebben en die na de oorlog door zijn hospita naar zijn moeder waren opgestuurd. 'Daar komt niemand aan.' Het klonk als een waarschuwing. Alsof ik het in mijn hoofd zou hebben gehaald in die niet voor mij bestemde liefdesbrieven te gaan wroeten.

Wat is dit voor een schijnvertoning, ik wil hier weg, ik houd het hier niet uit, dit is puur bedrog, dit is een falsificatie, een verdraaiing, een miskenning van de feiten. Hoe is het mogelijk, vroeg ik mij af, dat Appie's moeder doorgaat met deze onwerkelijke eredienst. Heeft ze dan geen informatie ingewonnen bij het Instituut voor Oorlogsdocumentatie, heeft ze van Mia's ouders niet vernomen wat er met Mia aan de hand was? Er staat een vaas met verse bloemen op het bureau bij een van de foto's. Ze komt hier blijkbaar iedere dag om in dit mausoleum van onwaarachtigheid bij haar zoon en zijn vriendin te vertoeven, om hun jeugd, hun heldendom en hun kristalzuivere liefde in te ademen.

We gingen zwijgend de kamer uit. Ze sloot de deur achter ons. Terug in de gotisch aandoende ontvangkamer met de zware gordijnen en de familieportretten vroeg ze me wat ik wilde drinken, 'oude of jonge?' Was zij dezelfde persoon van daarnet? Ik moest aannemen van wel. 'Oude,' zei ik.

Het bezoek liep ten einde. Bij het afscheid kreeg ik een envelop in de hand geschoven. 'Om mee naar Australië te nemen.' In mijn hotel maakte ik de envelop open. Afdrukken van de foto's: Albert met zijn Mia.

***

Ook de moeder van Mia leefde nog. Wat me heeft bewogen om haar op te zoeken valt niet gemakkelijk te verklaren. Ik had haar maar een of twee keer in mijn leven ontmoet, ik

kon me haar gezicht niet eens meer voor de geest halen. Al die jaren had ik vanuit het buitenland nooit iets van me laten horen, waarom zou ik, de doden waren dood, ik kon ze toch niet meer tot leven roepen. Met die pragmatische overweging, waar niets tegenin te brengen was, suste ik de onrust die me af en toe be kroop en die, al wilde ik het niet toegeven, meer en meer lagen van mijn gevoelsleven ging beheersen. Ik had me voorgenomen nooit meer naar Holland te komen, ik had er niets meer te zoeken, ik was genaturaliseerd, op en top buitenlander, Aussie, geworden. De doden die zo lang hadden gezwegen, behoorden me met rust te laten, ik was ouder geworden, zij niet. Je kunt tien, veertig jaar na iemands dood geen foto van de dode meer maken, je zult je moeten behelpen met de foto's die bij het leven zijn gemaakt. Dat scheidt een afstand, een afstand die elk jaar groter wordt, zou je zo denken. Toch is dat niet zo: door ouder te worden groei je juist naar de doden toe, je zult ze eens, straks, inhalen. Het groeiproces gaat in omgekeerde richting. Deze strikt logische gedachtengang bracht me ertoe om, nu het nog kon, de moeder van mijn oude vriend Appie te gaan opzoeken, maar wat deed ik, wat zocht ik bij de moeder van Mia?

Het viel erg mee, ze bleek een bijzonder vriendelijke dame te zijn, die al een paar jaar in een bejaardenhuis in Deventer woonde. Ze was verrast door mijn brief, vertelde ze me. Vroegere vrienden en vriendinnen van Mia kwamen haar nooit opzoeken, wisten misschien niet eens van haar bestaan. 'U ziet er voor uw leeftijd nog goed uit,' zei ze. Ik wees het compliment af, zei dat ik er bewondering voor had dat iemand van haar leeftijd nog zo helder en bij de tijd was. 'Dat vindt Mia ook,' zei ze. Ik knikte, zonder te begrijpen waar dat op sloeg. De smalle kamer waar ze woonde was met ouderwetse smaak voor gezelligheid ingericht. Veel kleedjes, kussens en

ingelijste foto's. Van haar overleden man, van onbekende familieleden, van Mia natuurlijk, als baby, als schoolmeisje, als studente. En waarachtig dezelfde drie foto's (in klein formaat) van Mia met Appie, die Appie's moeder me cadeau had gedaan. Spelen de twee moeders soms onder één hoedje, begon ik mij af te vragen, houden ze zichzelf en de hele wereld voor de gek? Het denkbeeld was nog maar nauwelijks in mij opgekomen of ik kon het weer laten varen. 'Contact hebben we niet meer, ach, je weet hoe dat gaat, tot aan een paar maanden na Alberts dood.' Mia's moeder mocht nog zo oud zijn, ze maakte op mij een verstandige en openhartige indruk. Ze had niets van dat zwelgen in een onwerkelijk verleden, dat plechtstatige smetteloze gedoe, dat me bij het bezoek aan Appie's moeder zo had gehinderd. Hier was geen tempel, gewoon een warme, gezellige, intieme huiskamer, waar alleen een snorrende poes aan ontbrak.

Ik had het gevoel dat ik met Mia's moeder openlijk zou kunnen praten, laag na laag het vernis verwijderen waarachter het raadsel van Mia's gedrag schuilging. Niets van dat alles. Mia's moeder sprak over die lieve jongen (waarmee ze Appie bedoelde) alsof hij een doetje was geweest, tot op het laatst tot over zijn oren verliefd op haar Mia. Ik kreeg het verhaal te horen waar die twee elkaar voor het eerst hadden ontmoet, alsof ik daar nota bene niet zelf bij was geweest.

Het was, dat herinnerde ik me maar al te goed, op het lustrum van het LSC - het moet in 1934 zijn geweest - waarvoor wij ons allemaal, zo ging dat in die dagen, een lustrumdame hadden aangemeten. Hoe de lustrumdame van Appie heette weet ik niet meer, een adellijk boerinnetje ergens uit de Achterhoek, geloof ik. Ik was met Mia, trots als een pauw dat ik zo'n mooie fee had weten te strikken. Die trots is me noodlottig geworden, want ik had niet door dat Appie in de

loop van de avond, nadat we het concert van Semper plichtmatig hadden uitgezeten, zijn boerinnetje begon te verwaarlozen en steeds meer oog kreeg voor Mia. Er was geen sprake van partnerruil: ik verloor Mia, nog voor ik haar had kunnen inpalmen. Verdriet leverde dat niet op, wel even een schok, de zoveelste bevestiging van het feit dat ik in alle opzichten de tweede viool speelde. Daar kwam bij dat zijn verovering indruiste tegen onze gedragscode: aan de vrouwen van je vrienden kom je niet. Goed beschouwd sloeg dat natuurlijk nergens op, je zou Mia met de beste wil van de wereld niet eens mijn vriendin, laat staan mijn vrouw kunnen noemen. Dat ze met me was meegegaan naar het bal had ik enkel aan de voorspraak van een jaargenoot te danken. 'Ik heb niemand om met me mee te gaan,' moet ik in een neerslachtige bui hebben verzucht, en toen was hij op het idee gekomen om het aan zijn mooie zusje te vragen. Mijn vriendschap met Appie werd door zijn overstap niet aangetast, ik ging er na een poos zelfs prat op dat ik boven dit soort kleingeestige gevoelens stond.

Mia's moeder was in haar schik dat ik haar was komen opzoeken. Na zoveel jaar. Ze vroeg me honderduit - een mislukt huwelijk, geen kinderen, 'arme jongen', - zonder dat het haar opviel dat ik niets toevoegde aan het beeld dat zij van haar dochter had. Onderwijl draaide ik in mijn hersenpan voor de zoveelste keer de film af, die, afgezien van wat vlekken, nog niets van zijn helderheid had verloren.

Mia, de verloofde van Appie, en ik bevinden ons in mijn zolderkamer, waar ik na de sluiting van de universiteit mijn intrek had genomen. Het is november 1941. Het land is bezet, maar Engeland houdt stand. 'Doe maar alsof je de moffen niet ziet,' heet het. Zelfbedrog dat voor vaderlandslievend gedrag doorgaat. Daar valt mee te leven, heet het. Mia en

ik hebben urenlang gepraat over de penibele situatie van Appie, die nu al ruim een maand in het Oranje Hotel zit opgesloten. We beseffen beiden maar al te goed wat hem boven het hoofd hangt. Hij heeft kennelijk niets losgelaten en daaraan zal het wel te danken zijn dat wij tot nu toe buiten schot zijn gebleven. Mia, pas nog de onverschrokkenheid zelf, is moedeloos. Om haar en mij wat op te beuren heb ik een van de laatste flessen wijn die ik nog bezit, opengetrokken.

‘Het is al over half elf,’ roept ze ineens verschrikt uit. Ja, verschrikt, want tussen tien en zes uur is het spertijd, mag je je van de Duitsers niet op straat vertonen. Er zit niets anders op, ze zal de nacht op mijn zolderkamer moeten doorbrengen. Ik opper dat als ze straks wil gaan slapen ze mijn bed kan nemen en ik dan op de divan, of net andersom als ze dat liever heeft. Ze laat het aan mij over. Van samen naar bed gaan is geen sprake; gesteld al dat zo iets in ons hoofd zou zijn opgekomen - quod non, zeggen juristen in zo'n geval - dan zouden we een dergelijke veronderstelling furieus van de hand hebben gewezen.

‘Je had op de tijd moeten letten.’

Ik schuif de schuld op de verdomde verduistering. Vanuit het zolderraam kijken we uit op het donkere silhouet van de Marekerk. ‘Vroeger had de klok verlichte wijzers.’

‘Vroeger, alles is vroeger, verdomme.’

Ik weet niet beter dan een plaat op te zetten om de treurnis en de spanning die in de kamer zijn komen te hangen te verdrijven. ‘Oh Lord, you made the night too long.’ De naald blijft in een groef steken, kreunt snerpend als om ons te tergen: too long, too long.

‘Laat maar,’ zegt ze, ‘je hoeft je voor mij niet uit te sloven.’

Dit is het aarzelende begin, het voorspel dat in geen enkel handboek van de liefde is beschreven. Maatstaven, erecodes,

vaststaande, hoogstaande principes en opvattingen wankelen, breken af, blijven gedeeltelijk overeind. Wat we niet willen dat gebeurt, gebeurt. Onbeheerst, banaal, roekeloos, opwindend, gênant, triomfantelijk. Ik kom klaar tussen de borsten van Mia. Mijn sperma spat weg in de geul tussen haar borsten, de geul is de rivier waarop ik vaar naar het eiland der gelukzaligen. Einde van de film.

Mia's moeder: 'Gisteren heb ik nog met haar gesproken. Ze is haar moedertaal nog niet vergeten.' Ze wenkte me om dichterbij te komen zitten. 'Jullie denken allemaal dat ze dood is, verdwenen, doodgeschoten, verdronken, maar dat is niet zo. Ze is verdwaald toen ze op weg was naar Kottbus, ze moest daar met een geheime opdracht naar toe. Ze zat in het verzet samen met Albert, arme jongen, ze hadden haar niet moeten sturen, als kind al raakte ze altijd de weg kwijt. Mijn man heeft haar toen ze elf werd een kompas gegeven, maar ze kon Oost en West niet uit elkaar houden, als ze naar Haarlem moest kwam ze in Amersfoort uit. Je hebt toch zeker van Wallenberg gehoord. Die is ook niet dood, al zeggen de Russen van wel. Er zijn mensen die hem in Siberië hebben gezien en gesproken, hij is heel oud geworden, dat wel en zijn brieven zonden ze niet meer door. Mia mag ook niet schrijven, schrijven is veel te gevaarlijk, in het verzet mocht je ook geen namen en adressen opschrijven, alles in het hoofd, laat de SD dan maar proberen erachter te komen. Als ik wat weten wil, komt Mia aan de lijn. Hoe? Ik wou dat ik het je kon uitleggen. Het is bepaald niet zo dat ik het aan niemand wil vertellen, maar hoe het in zijn werk gaat weet ik echt niet. Ik kan je ook niet vertellen hoe een radio werkt, ik weet dat soort dingen nu eenmaal niet. Het moet een soort telepathie zijn tussen ons, ik hier, zij daar, en het gaat ook met grote

tussenpozen. Ik kan niet van tevoren zeggen dat ik dan en dan haar stem zal opvangen, zo eenvoudig werkt dat niet, ik moet voortdurend luisteren, piep, piep, piep en ineens komt de stem over van heel ver weg, heel zacht en toch duidelijk genoeg. Ze heeft gisteren een mooie herfstwandeling gemaakt, ja, met een stok, nee, ze heeft geen ongeluk gehad, ze is ook al niet zo jong meer. Laat eens kijken, ze moet nu 66, nee 67 zijn, waar blijft de tijd. Herken je me nog, moeder, vroeg ze me laatst. Alsof ik haar niet zou herkennen. Ja, ze is natuurlijk wel veranderd, niet echt grijs, zo'n beetje tussenin. En nog, nog altijd haar eigen tanden. Haar vader had ook zo'n goed gebit. Jij, met die oude foto's van me, heeft ze gezegd, dat is toch allemaal passé. Je kunt merken dat ze in het verzet is geweest, namen noemt ze niet. En ze noemt zich niet meer Mia, Irotchka is het nu. Ik ben bij de notaris geweest en heb een testament laten maken. Wat ik heb, ach, het is niet zoveel, gaat allemaal naar mijn dochter, op een paar legaten na. Ik was blij dat zij, de notaris is een vrouw, mij niet haar adres vroeg. Want dan had ik met mijn mond vol tanden gestaan. Hoe het straks, als ik er niet meer ben bedoel ik, zal gaan, weet ik natuurlijk niet. Ik stel me voor dat Mia, als ze na de piepton niets hoort, wel zal begrijpen dat ik er niet meer ben. Dat is het enige waar ik me zorgen over maak. Daarom is het maar beter dat ik jou in vertrouwen neem. Jij bent jurist, wat denk jij ervan?

Ja, wat denk ik ervan? Ik denk helemaal niet. Wat doe ik hier trouwens? Dat weet je maar al te goed, vuile hypocriet, je kan nog altijd Mia niet loslaten. Dat brave opzoeken van die oude dames is niet anders dan een stiekeme poging om op de een of andere unheimische manier weer iets van haar, over haar te weten te komen. Nu heb je het gehoord uit de mond van haar moeder, ze leeft nog, ze heeft zelfs haar eigen

tanden nog. Daar zul je iets mee moeten doen, oude lul, of je het gelooft of niet speelt geen enkele rol, je kan nu moeilijk 'dag mevrouw' zeggen en dan wegwezen.

Ik was zo in mijn denken verstrikt geraakt dat ik niet eens had gemerkt dat de moeder op mijn antwoord zat te wachten.

'Ja,' zei ik, 'dat van die notaris is een goed idee. Maar dan zult u haar ook moeten vertellen hoe ze met Mia kan communiceren.'

Ha, ha, dacht ik, als ze het de notaris gaat duidelijk maken, valt ze door de mand. En dan smeet ik hem.

'Ze spreekt met een sluimerstem,' zei de moeder.

Sluimerstem? Waar heb ik dat eerder gehoord? Ik moet terug naar de tijd toen ik als eerstejaars college parapsychologie ging volgen. Het was een nieuwe leerstoel, met een waas van geheimzinnigheid, de verklaring van het onverklaarbare, omgeven. De collegezaal, in den beginne tot de nok toe gevuld, dunde al gauw uit. Het was voor de meesten van ons niet overtuigend, niet hard genoeg. De natuur heeft haar eigen grillen, dacht ik toen al, een koe met twee koppen, een haas met vijf poten. Stigmata, dat herinner ik mij, daar kon ik nog wel inkomen, de controle over de bloedstroom, maar verder, het verklaarde me niets, het verruimde mijn blik niet, ik hield het al gauw voor gezien.

En nu, na meer dan vijftig jaar ongeloof, werd ik geconfronteerd met de moeder van Mia, die een soort tussenschakel was in het grensgebied van leven en dood. Mia leeft, wist ze, Mia is dood, wisten wij. Ons bewijs lag niet op tafel, er was geen lijk, haar bewijs leek helemaal nergens op, berustte uitsluitend op die sluimerstem, die zij alleen opving, een gedachtenstroom die zij alleen reguleerde.

Stel dat ze erin zou slagen mij of die vrouwelijke notaris die stem te laten horen, ja, wat dan? Alleen al het feit dat

ik me met een dergelijk vraagstuk bezighield, toonde het belachelijke van mijn situatie aan. Ik had hier helemaal niet moeten komen, ik had Mia met rust moeten laten, de herinnering aan haar niet tot in het oneindige moeten najagen, haar niet nog eens de gelegenheid geven mij onderste boven te keren.

Al die jaren heb ik geprobeerd erachter te komen waarom juist deze ene ervaring - in de loop der tijd overwoekerd door zoveel andere - niet voor herhaling vatbaar is gebleken. Het gaat niet om een of andere vreemde neiging of afwijking die gemakkelijk elders te bevredigen zou zijn, het gaat om heel iets anders. Door Appie in de steek te laten, door hem te ontluisteren, hem, nog voor het onvoorstelbare vonnis over hem was voltrokken, te ontdoen van juist datgene, waar hij aan hechtte, waar hij zich aan vastklampte, van zijn trots, zijn meerwaarde, zijn manlijkheid, werd de intensiteit van onze liefdesbeleving tot een ongekende hoogte opgevoerd. Twee divergerende krachten werkten op ons in, verwrongen ons, maakten ons, mij althans, kapot en tegelijkertijd hopeloos en mateloos gelukkig. Neuken, ons als man en vrouw verenigen, was in deze situatie uitgesloten, de ontlading van de emotie vond en zocht een andere piek.

Nu wist ik waarom ik hier ben. Om op de een of andere manier erachter te komen of Mia deze wanhopig tegenstrijdige gevoelens ook zo heeft ondergaan, om te weten te komen of het daaraan te wijten, daarop terug te voeren is dat ze schijnbaar moeiteloos, achteloos bijna, Appie en de groep achter zich heeft gelaten.

Mia hield er geen dagboek op na. De moeder kwam aanzetten met een door een rose lint omwonden poëziealbum uit haar eerste schooljaren. De plakplaatjes hadden de toets van de tijd goed doorstaan en zagen er nog fris en dartel uit. Ik bladerde in het album, staarde naar de stereotiepe, vierregelige gedichtjes,

die allemaal gewaagden van hun eeuwige trouw. Het waren de smeekbeden die de jeugd uitzond om de vriendschap nooit en te nimmer verloren te laten gaan.

De moeder wachtte tot ik uitgelezen, uitgebladerd was. Ik moest haar een antwoord geven, zeggen dat ze zich op mij kon verlaten. Met alle overtuigingskracht, die ik kon opbrengen, verzekerde ik haar dat ik haar taak zou overnemen als het eenmaal zover was. Ze streekte me over het weinige haar dat ik nog had. Het was tijd om op te stappen. Bij het afscheid nemen stopte ze me een envelop in handen. Ik hoefde die niet eens open te maken, ik kon van tevoren al raden wat erin zat: de foto's van Appie met Mia, dezelfde.

Ik was blij dat ik niet in Holland woonde. Als ik hier nog lang zou blijven zou ik op den duur sikkeneurig worden. Mrs. Patterson, die in Sydney twee keer per week mijn appartement komt opruimen, heeft haar man in de eerste wereldoorlog verloren. In Gallipoli. Ze weet niet eens meer waar dat ligt en tegen wie hij daar vocht. In de tweede wereldoorlog sneuvelde haar tweede man op Morotai, een eiland in de Oostindische archipel. En haar tegenwoordige echtgenoot - of ze getrouwd zijn weet ik niet eens - is een oorlogsinvalid. Als Mrs. Patterson met mij over de oorlog praat lijkt het wel of ze over het weerbericht heeft. Een wisselend getij, niet om somber over te doen. Het heeft te maken met het klimaat, dacht ik. Ik kon het merken aan mijn knie, dit kille klimaat deed me geen goed.

De moeder van Mia moest opschieten. Ik was niet van plan om hier ad calendras graecas te blijven wachten. Wachten waarop? Op een hersenschim. Ik had twee oude dames ontmoet, de een nog geschifter dan de ander, en ik was geen stuk wijzer geworden. Mia had geen enkel spoor achterlaten. Ik had het

kunnen weten voor ik hieraan begon. Het was gekkenwerk; niet zij, maar ik ben geschift.

Eindelijk, na drie weken wachten, viel de brief in de bus. De oude dame was nog fit genoeg om haar correspondentie zelf af te doen.

‘...Mia was een paar weken niet aan de lijn. Toen ik haar vroeg of ze het goed vond dat jij straks mijn plaats kwam innemen, zei ze: Dat mogen Huugje en ik elkaar niet aandoen. Je bent toch niet boos?’

Boos, hoe kwam ze erbij? Dit was geen blauwtje, integendeel. Als ik die kapotte knie niet had gehad, zou ik in de lucht gesprongen zijn van blijdschap en de lieve, oude, gestoorde dame om de hals zijn gevallen. Jarenlang wacht je op een teken en ineens komt het uit de hemel vallen, via een omweg waar je nooit van hebt gedroomd, die je in je gewone doen zou hebben ontkend, geloochend, belachelijk gemaakt. Piep, piep, piep, ik ben de enige niet, het heeft ook haar gepakt, aangegrepen, het is niet langs haar heen gegaan. ‘Dat mogen Huugje en ik elkaar niet aandoen.’ Zo iets schrijf je niet zomaar. Dat is een hartekreet. Twee mensen slikken een en dezelfde capsule, maar de een reageert anders dan de andere. Dat moest het geval zijn geweest, nu begreep ik het pas. Meer wilde ik niet weten, verder speuren en speculeren had geen zin, Fritz en Kottbus konden me voortaan gestolen worden.

Ik stak de brief in mijn zak, liep de straat op, kwam bijna onder een bus, ging het eerste de beste café binnen en bestelde een oude. Staande aan de bar proclameerde ik voor wie het horen wilde met een onmiskenbaar Australisch accent mijn laat verworven credo: There are more things in heaven and earth, than are dreamt of in your philosophy.

Toen ik 's avonds na mijn kroegentocht doodmoe maar zielsverheugd in mijn hotelkamer terug was, bleek de brief

uit mijn zak te zijn verdwenen. Spoorloos. Het was al te laat om Mia's moeder op te bellen en haar te vragen het antwoord van haar dochter nog eens voor mij op papier te zetten. Ik viel om van de slaap, dat kon best tot morgen wachten.

De volgende dag belde ik. Geen antwoord. Een uur later nog steeds geen antwoord. Ik werd ongerust en belde de directrice. 'Mevrouw Nelissen is vannacht in haar slaap overleden,' zei de directrice. 'Heel vredig. Een vriend van haar dochter, zegt u? Weet u misschien waar ik die dochter kan bereiken?'

***

'De reis heeft je goed gedaan,' vond Mrs. Patterson bij mijn terugkeer. 'Dat kan ik zo zien. Trek maar niet zo'n braaf gezicht. Ik ken de mannen. Je hebt je daar vast en zeker door een oude vriendin echt lekker laten verwennen.' Ik kan het niet ontkennen. Echt lekker, tussen haar borsten.

Boven mijn bureau hangen nu achter glas de foto's van Appie en zijn Mia. Sub specie aeternitatis. En in de la van het bureau ligt het met rose lint omwonden poëziealbum, dat Mia's moeder mij heeft nagelaten. De notaris - een klein vrouwelijk trekje - heeft het mij in die staat opgezonden. Het begint hier al aardig op een mausoleum te lijken. Het mausoleum van de innerlijke vrede.

Verantwoording

De verhalen voor deze bundel werden geschreven in 1987, 1988 en 1989. *Albina la Coquette* verscheen eerder in *Avenue*, *Jeugd en ouderdom* in *Intermagazine* en *De rode Toyota* in *De Gids*.

Met *Het doosje van Toeti* (1985) en *De ziekte van Anna Printemps* (1987) vormt *Het mausoleum van de innerlijke vrede* een drieluik.